

Vsebina 4. zvezka:

1. A. Aškerc: *Iskarijót. Legenda.* 193
2. Fr. Gestrin: *Is arhiva. Povest. (Dalje.)* 194
3. Fr. Orožen: *Henry Moreton Stanley.* 200
4. Jožef Rakež: *Vzduh in njega vpliv na človeško zdravje.* 206
5. Anton Funtek: *Z doma* 216
6. y.: *V spomin.* 216
7. Jožef Kenda: *Pepeluhar. Na pravljica.* 217
8. Anton Funtek: *Luči, XI.* 221
9. Mária: *Is življenja mlade umetnice. Novela. (Konec)* 223
10. I. Hönigmann: *O gluhozemcih.* 231
11. Književna poročila:
 - II. L. P.: *Jezik v Mat. Ravnikarja »Sgodbah svetiga
pisma sa mlade ljudi« (Dalje.)* 235
 - III. Marka Fabija Kvintilijana *govorniški pouk.* 239
12. Dr. Jakob Sket: *Odgovor na F. Lendovšekove opazke (Dalje.)* 241
13. Listek: *Pesnik Gorázd. — Muzejsko društvo. — Valvasor
kot zgodovinar. — Grundzüge der theoretischen Astronomie.
— Plemenita ustanova. — Kamarovljeva karta slavjanskih
narodnostij. — Trstenjakov večer. — Kdaj je umrl Tr-
stenjak?*

Krasno izdelana

 podoba Levstikova

v veliki obliki, v dveh barvah na karton tiskana, dobiva se v

„Narodni Tiskarni“

po 30 kr. — po pošti po 35 kr.

Iskarijót.

Legenda.

Sam — čisto sam! Tù nihče me ne vidi...
 Zakrivaj, gaj, me ti!...
 To bil je pot, to bil je pot iz mesta,
 Izmed ljudij!

Gledaje k tlom po ulicah sem béžal
 Ven mimo znanih hiš
 Napréj, napréj — kot da bi bil podil me
 Nevihite piš...

»O, Juda! kjé so srebrniki?« vpije
 Poulična dečád —
 »Vse vrge! v tempelj... pústite me!...
 Pojte

Si jih iskát!«

Trgovec Levi sreča me na trgu,
 Pomane si roké:
 »Čestitam ti na včerajšnji kupčiji,
 Apostol, hé!«

In Ahasver, čevljár predmestni stari,
 Pred hišoj mi sedi:
 »Káj skrivaš v plašč se in bežiš? Poznam te —
 Brat Juda, tí!

»Mesija tvoj nesóč tod križ pred uroj
 Počiti htél je tù;
 Odgnal sem Ga. A tí hitiš gotovo
 Pomagat Mu!«...

Napréj, napréj — no kam? Sedaj sem túkaj...
 Ne, ne! Umr! ne bó!
 On križan?! Ne!... Pomilosté Ga morda...
 Čuj, kaj je tó?

Skoz gaj mi ljudstva hrum in šum odméva!
 Na — Golgati sem mar?
 Čuj, kládív jék — zabijajočih žreblje...
 Za vdarom vdar!...

In hrumu bliže tihotapi Juda —
 Prizór mu je odkrit:
 Glej, križ stóji že tam... A On na križi
 Razpét, pribít!

In Juda zrè v teló nagó, krvavo —
 A On tam še živí?
 Da! Ní li zdaj naravnost vánj velike
 Upri očé?...

Pod križ tjá pláni!... Ne! Zamán — pre-
 pózno!...
 Tù cedra močnih véj...
 In zadržnivši vrv okrog vratú si —
 Visí na njéj.

Na vetru gúga mrtvo mu se truplo,
 Glej, s kúštravoj glavój;
 Srdá utihnil vtríp, na vek utihnil
 Vestí je bób!...

Stemní se! Gróm! Potrès!... Mrličí živí
 Zdaj vstajajo iz jam!
 Za hip i sam obéšenec v življenje
 Vzbudí se tam!

On vidi, sliši... Obletava črn ga
 Roj netopirjev, sóv...
 Srebrá maši mu póлно móšnjo v ústa
 Trop zléh duhov.

Blisk piše v črkah mu orjaških sodbo
 Za tá, za óni svét...
 Vihár mu tuli: »Umrí, Juda, dvakrát!
 Proklét, proklét!«

A. Aškerc.

Iz arhiva.

Povest.

Spisal Fr. Gestrin.

(Dalje.)

Lsti večer sta sedela v prvi sobi župánove gostilne poleg domačega sina dva pivca, Jože Lisjak in Jaka Suša. Imela sta okolo tridesetih let in imela skoro isti pôsel. Oba sta bila namreč pisáča s to malo razliko, da si je jeden služil svoj kruhek pri odvetniku, jeden pa pri belézniku.

Zahajala sta večkrat, morda celó prevečkrat, v župánovo gostilno, ali ostajala vedno v prvi sobi, dobro vedóč, da bi ja »gospóda« pisano gledala med sábo. Le kadar je napravila čitalnica veselíco ali izlet, takrat sta slekla svojo navidezno skromnost in sédala k mizi med uradnike, kajti zavedala sta se svojih vrlín.

Jože Lisjak je bil namreč po nekaternikov in še bolj po samo-svoji sodbi izvrsten igralec in deklamator, Jaka Suša pa jedini tenorist čitalniški. Da bi onadva odpovedala svoje močí, pripravila bi odbor v neprijetno zadrego, iz katere bi se jedva izmotal. To so védeli društveniki in o prilikah, ko je bilo treba naših prijateljev, jako prijazno občevali ž njima.

Tisti večer sta sedela torej v družbi župánovega sina ter se skrivnostno ž njim pogovarjala. Časih je ušel kateremu izmed trójice pogled v sosedno »gospódsko« sobo, kjer je v znani nam družbi sedél lekárnik Štipko Zgaga in se zadovoljno smehljal, ne čutéč dovtipov, katere so zbijali sopivci njegovi o njem.

A še zadovoljnejše se je smehljala naša trójica v prvi sobi, vidéč, kakó nenavadno tekne danes lekárniku pijača.

Bilo je že pozno v noč, ko je s poslednjimi gôsti odšel tudi Štipko Zgaga od župánovih. V precejšnji meri zaužito vino mu je razžarilo lice in oslabilo že itak slabotne noge.

Kmalu za njim je odšla tudi naša trójica.

Bila je jasna, a brezmesčna noč. Na nebu so utripali blede žarki nebrojnih zvezd. Zgaga pa ni videl niti zvezd niti njih bledežarkov; kolikor se mu je pač dalo, hitel je, da čim preje položi težko svojo glavo na mehko blazino.

Srečno je prijadral do jednonadstropne hiše sredi trga. Ko pa je baš nekamo nerodno vtikal ključ v ključanico, začul je za sábo moški glas.

»Dober večer, gospod Zgaga!« nagovoril je ozršega se lekárnika Jože Lisjak, ki ga je s Sušo ves čas sledil.

»Lahko noč!« zamrmral je lekárnik jezo in hotel stopiti v hišo.

»Ne takó naglo, gospod lekárnik!« odvrnil je Lisjak z zamolklim in slovesnim glasom. »Stvarí so nad zemljo in pod zemljo, pravi Goethe.«

Omeniti moramo, da je imel Lisjak slábo navado, v slovesnih trenutkih ali kadar je bil nekoliko vinjen, citirati, in sicer, kar je bilo v slabi navadi najslabše, napačno citirati izreke imenitnih pisateljev.

Izreki in pisatelji so se mu namreč v teku let takó pomešali v glavi, da jih je navadno zamenjeval.

— »o katerih se naši neumni pameti niti ne sanja ne. In takó se tudi Vaši pameti ne sanja, da se morate jutri dvo—bo—je—va—ti!«

Polagoma je izrekel poslednjo besedo ter bistro opazoval, kakšen vtisek je napravila na lekárnika.

Zgaga je plašno gledal. Prav takó gleda zajec, kadar ga podíjata psóv.

»Dvo—bo—je—va—ti? — Jaz? — Čemu?« vpraševal je z drhtečim glasom.

»Dà, Vi in nihče drugi,« odgovoril je pisár z radostjo opazujóč bojazen in zadrego Štipkovo. »Toda tù ni mesta, da bi govorili o takih stvaréh; izvolite naju vésti v svojo sobo!«

Zgaga je molcé to storil.

Ko so stopili v sobo in je lekárnik prižgal luč in ponudil neprijetnima gôstoma sedeža, začel je zopet Jože Lisjak s svojim zamolklim glasom:

»Oprostite, gospod lekárnik, da Vas takó pozno v noč motiva ter Vam krátiva potrebno spanje —«

Zgaga je nekaj mrmral, češ, da ni spanja potreben, in se mrzlično presédal v mehkem fotelji.

In res ga je minil ves zaspanec. Bil pa je smrtnobled.

»Oprostite, da Vas motiva,« nadaljeval je pisár, »a ko sva Vas popóldne iskala, reklo se mi je, da čepite po stari svoji navadi pri župánovih.«

Vselej drugikrat bi bil Zgaga osorno zavrnil zlobno opazko, ali danes jo je kakor skesan grešnik molčé poslušal, in mrzel pot mu je stopal na čelo.

»In prav radi tega, ker ste vedno pri župánovih in lazite za gospodičino Olgo, morate se dvobojevati!«

Štipko je zopet vzdrtel.

Lisjak je smehljaje se gledal plašno žrtev in neusmiljeno nadaljeval:

»Prihajava namreč v imeni gospoda doktorja Lovreta Kodrána, da térjava od Vas zadoščenja. S tem, da ste imenovali njega izvoljenko, gospodičino Olgo, nevesto svojo, omadeževali ste nje in njega čast. Ta madež more oprati samó kri, čujte, samó kri!« —

Ubogi Zgaga! — Ko je slišal besedo »kri«, zgrudil bi se bil skoro s stola.

Solze so mu zalile očí, in jecál je:

»Jaz — saj — jaz — mislil — —«

Ubožec ni védel, kaj bi odgovoril. Suša, vidéč lekárnikovo zadrego, jel se je smijati.

Lisjak se je zbal, da bi njega tovariš s svojim smehom ne izdal vse spletke, zató je hitel, da konča svoj pôsel.

»Posljite jutri dopóldne svoje sekundante k meni v pisárno, da se dogovorimo o prostoru in orožji. Ako tega ne storite, čutil se bode gospod doktor Kodrán prisiljenega, javno Vas osramotiti kakor navadnega strahopetca. „Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan, er kann geh'n“, pravi Lessing. Lahko noč, gospod Zgaga!«

In tovariša sta odšla. Na stopnicah pa sta se jela grohotati, da se je čul njiju grohot celó v lekárnikovo sobo.

A Štipko ga ni čul. Kakor okamenel je sedél v fotelji in brezmiselno gledal proti durim, skozi katere sta odšla oba pisárja. In vender je mislil, sila mnogo mislil. —

Ko sta prišla naša tovariša na cesto, zdelo se je Suši potrebno, da svojega prijatelja nečesa opomni.

»Onega izreka, katerega si citiral, menda ni zapisal Lessing,« dejal je pohlevno.

»Kdo trdi, da ne? — Ti, ki si videl samó četrto šolo, bodeš popravljal mene, absolviranega petošolca? — Končno pa je to vse jedno.

Dovolj, da je izrek zapisan, na imeni ni nič. „Name ist Schall und Rauch“, pravi Schiller.«

Suša je baš zopet hotel zavrniti Lisjaka, ali zmotil ga je župánov sin, ki je čakal pisárja na cesti in pristopil zdaj k njima.

Lisjak mu je na drobno popisal ves prizor z lekárnikom, potem pa je župánov povabil za drugi dan prijatelja na obljubljenih pet litrov vina.

Predno pa so se razšli, sklenili so, da o vsi tej spletki molčé. Samó Olgi se vse razodene in ona mora skrbeti, da ji Kodrán prej, nego kaj čuje, za kaj se je uporabljala njegova oseba, razkrije svojo ljubezen. Ko storí to, pové mu ona vso stvar, zaljubljeni odpusčajo vse. . .

Lisjaku se je, ko se je spravljaj spât, zdela njegova vloga vender nevarna. A kmalu je potolažil očitajočo vest.

»Pet litrov je pa venderle neslo«, mrmral je in zadovoljno zaspal.

Ne takó Štipko Zgaga. Dolgo je sedél nepremično na svojem sedeži in strašne misli so mu divjale po glavi. Da ne pošlje sekundantov in da se ne dvobojuje, o tem je bil župánov sin že davno prepričan, in to je lekárnik tudi zdaj sklenil. »Takó mlad in lep, pa bi moral umreti«, mislil je. »Nikakor ne! Rajši pozabim Olge in nje pogledov!«

Nekoliko pomirjen je légel v postelj, a zaspati ni mogel, vedno in vedno mu je prihajal na misli dvoboj. Videl se je v krvi ležečega, umirajočega, in mraz ga je pretresal.

Stoprav proti jutru je zatísnil oči. Kaj se mu je sanjalo, ne vemo, ali toliko vemo, da pozno se prebudívši ni vstal, temveč poročil teti, ki ga je z zájutrekom čakala, da je bolan.

Čemu bi neki vstajal, ako ne sme niti k župánovim niti na cesto, kjer bi ga lahko srečal Kodrán in ga »javno osramotil kakor navadnega strahopetca«, kakor se je sinoči izrazil Jože Lisjak.

VI.

Veseli obrazi okrog in okrog.
Jos. Stritar.

Napósled se je imel izvršiti že davno nameravani, a odloženi izlet lesniške čitalnice v Sotésko.

Večer pred izletnim dnevom se je sukal pogovor župánovih gôstov zvečine okolo tega izleta.

»Gospod sodnik, ali ste že naročili pri mesárji mesá za guljaš?« vprašal je Koprivec sodnika, ki je prevzel nekako rediteljstvo.

»Naročil, sevéda, prav izvrsten guljaš mora biti. Škoda le, da mi je obolel pomagač, gospod Zgaga! On bi mi vsaj drv nanosil skupaj!« tožil je sodnik.

Župánov Anton je pogledal Olgo, ki se mu je poredno nasmehnila.

»In kvart ne smete pozabiti, gospod sodnik, kvart!« hitel je okrajni komisar. »Po guljaši se bode tarók jako prilegal!«

»Za vse je poskrbeno, gospôda, za vse, in prav dobro se bomo zabavali!«

»In plesali bomo tudi, gospod profesor, kaj ne da?« omenila je Olga proti Kodránu. »Kadrilja na travi, to bode krasno!« dostavila je afektirano, ne čakajoč Lovretovega odgovora.

»In koketirali«, zašepetala je Olgi poleg nje sedeča sestra gospá Koprivčeva na uho.

Jezno jo je pogledala Olga, a ko je ozrši se opazila, da Kodrán ni čul sestrine opazke, prikimala ji je smehljaje se.

»Žal, da se je Suša prehladil! S petjem ne bode nič!« dejal je doktor Orel, kateremu bi bilo hudó, ko bi ne bilo petja, kajti imel je peti v »Domovini« bariton-solo.

»E, kaj še, prehladil!« tolažil je zopet sodnik. »To je samó preteza! Ali ne veste, da se dadé vsi tenoristi prositi? — Jutri nam bode Suša zvižgal kakor kós in Vi, gospod koncipijent, mu boste s svojim krasnim glasom sekundirali!«

Orel ni odgovoril, le z levico si je vihal male brke. Na obrazu pa mu je bilo videti, da s sodnikovim poklonom ni nezadovoljen.

»Gospod Pavel, Vi nam lahko pripeljete s sábo novega grajskega gôsta,« rekla je gospá Pavlina.

»Jeden ji ni dovolj,« mislil je Pavel in pomembno pogledal gospó Koprivčevo in soseda ji Orla. Odgovoril je nekaj, da je še premalo znan z nadporočnikom pl. Hagerjem in da ne vé, bi se li odzval njegovemu vabílu, ali ne.

»Čuden človek je menda res«, segla mu je župánja v besedo. »Pisala mi je o njem prijateljica iz Ljubljane, kjer je bival skoro leto dnij.«

»A lep je«, opomnila je gospá Pavlina. »Kakó impozantna postavala!«

»Pa bogat. Na južnem Ogerskem ima bajé velika posestva. Po rodu je sicer Nemec, toda oče njegov se je izselil iz Bavarskega ter

si na Ogerskem kupil zemljišča in grad. Tudi njegov oče je bil čuden človek, jako pikantne dogodbe se pripovedujejo o njem,« govorila je župánja skrivnostno.

Emil pl. Hager je bil resnično bogat; tudi postava njegova je bila impozantna. Na obrazu pa mu je prežito življenje neizbrisno zarisalo svojo zgodovino. »Živeti«, bilo je geslo mlademu nadporočniku, in vestno se je ravnal po tem geslu. Je li čudo, da si je sčasoma pridobil jako čudne, da, pogubne nazore o življenji. Emil pl. Hager je bil blaziran človek.

Njega sestra se je omožila z mlajšim bratom grajskega posestnika v Kotu, in na ta način je stopil nadporočnik pl. Hager v njega sorodstvo. Od burnega življenja razdraženi živci so bili bajé vzrok, da je prosil dopusta in prišel v Kot. Tovariši njegovi so pa zlobno trdili, da se je zbal manévrov.

O vsem tem je vedela župánja nadrobno povedati svojim gôstom.

Česa pač ne zvedó skrbne matere, katere imajo za oddajo gôdne hčere?!

Materi župánji se je baš razvezal jezik in povedala bi bila še več, morda celó pikantnih podrobnostij, iz življenja nadporočnikovega, ako bi sodnik, kateremu se je že jelo zehati, ne bil opomnil, da je treba iti spát, kajti »jutri bode treba zgodaj vstati«.

»Kdaj odrinemo, kdaj?« povpraševali so.

»Ob šestih zjutraj, točno ob šestih! Dva lojterska vozova bodeta čakala pred čitalnico.

»Ali bi ne bilo bolje, ko bi se odpeljali ob sedmih?« vprašal je koncipijent Orel, o katerem se je po vsem trgu védelo, da jako rad spi.

»Ob šestih je odločeno in — basta!« odgovoril je sodnik skoro nekamo jezno.

»Prav je takó, popolnoma prav,« pritrdjal je okrajni komisar. »Pa kvart ne pozabite, gospod sodnik!«

Jeli so vstajati izza mize in se polagoma razšli.

(Dalje prihodnjič.)

Henry Moreton Stanley.

Spisal Fr. Orožen.

Ako si ogledamo obširne Afrike zemljevid, katerega so narisali pred dvajsetimi leti ali pa tudi še pozneje, tedaj zapazimo, da je na njem še velik del osrednje Afrike popolnoma bel in ne najdemo narisanih ni rek ni gorâ, ni mest ni vasij — osrednja Afrika je bila še pred malo leti izobraženemu svetu »terra incognita«. Šele v zadnjih desetletjih spoznavamo bolje to deželo. Natančnejša in zanimiva poročila o deželah tropiškega pása afriškega nam podajajo večinoma angleški, francoski, nemški in portugalski potniki, ki so prepotovali te dežele radi vedoželjnosti ali radi trgovine. Krščanske misijonarje pa je gnala v te dežele nesebična navdušenost, da bi oznanjevali tamošnjim prebivalcem sveto vero ter nesrečnim divjakom izboljšali jako žalostno gmotno stanje.

Tudi mi Slovenci se ponasamo z možem, ki ima velike zasluge za Afriko in čegar ime je bilo tam na najboljšem glasu; to je katoliški misijonar Dr. Ignacij Knoblecher (»Abuna Soliman«), porojen leta 1819. v Škocijanu na Dolenjskem. Potoval je po Bélem Nilu do 4⁰10' severne širjave ter ustanovil katoliški misijon v Kartumu, na sotoku Bélega in Modrega Nila. Šele od tedaj se je mesto uspešneje razvijalo. Umrl je naš rojak na svojem potovanju v Evropo dné 13. malega travna l. 1838. v Napolji.¹⁾ Njemu tovariš Slovenec Dovjak, ki je umrl v Afriki, sestavil je prvi med omikanci obširne meteorološke opazke o podnebju osrednje Afrike.²⁾

V novejšem času pa ne najdemo zlepa dejanja, ki bi vzbujalo tako pozornost in toliko občudovanje, kakor je Stanleya zadnje skoraj tri leta trajajoče potovanje po osrednji Afriki. Res, železne živce mora imeti mož, ki premaga tolike težave in nevarnosti. Dolgo časa ni bilo nikakih poročil o tem Jazonu devetnajstega stoletja in v obče se je že mislilo, da ga je pokopalo, kakor marsikoga pred njim, ali pogi-

¹⁾ Glej *Klun*, Knoblechers Reise auf dem weissen Nil, Laibach 1851. — Tagebuch auf einer Reise auf dem weissen Nil, Jahrbücher der k. k. Centralanstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus, VI, 1854., pg. 529. Ured.

²⁾ Jahrbücher der k. u. k. Centralanstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus, VI, 1854 — Dr. J. C. Mitternatter, Geographische Notizen aus apostolischen Vicariaten in Central-Afrika, Brixen, 1861. Glej tudi razpravo: Josef Chavanne, Central-Afrika nach dem gegenwärtigen Stande der geographischen Kenntnisse, Mitth. d. geogr. Gesellschaft, Wien, 1876, pg. 420. Ured

beljno podnebje tropiškega pása, ali pa človeška roka na nizki stopinji omike živečega divjaka.

Ko so pa zopet došla po dolgem prestanku prva poročila o Stanleyu in njega spremljevalcih v Evropo, napravile so te vesti velikanski vtisek na ves omikani svet. Rêči nam je smeti, da je Stanley prekosil na svojem zadnjem potovanji skozi Afriko vse junake starega veka, o katerih čitamo v različnih pravljicah. Hodil je ta jekleni mož več mesecev skozi pragozde in kraje, v katerih še gotovo ni bilo nobenega belokóžca. Bojeval se je z velikanskimi ovirami, katerim se nikakor ni prej nádejal, akoprem mu ni bil tuj afrikanski svet. Predno pa govorimo o njegovem večkratnem potovanji po Afriki, zanimal bode gotovo kratek životopis Stanleyev.

Henry Moreton Stanley se je porodil leta 1843. v nekem čardaku ob reki Quachita v severni Ameriki. Vzrasel je v velikih gozdovih ob Arkanzu in Missouriji v precêj dobrih razmerah. Oče je imel tam večje posestvo in čuvali so sina zamórski sluge očetovi. Bivanje po gozdih je ojačilo njega živôt. Skoro se je pa naveličal jednako-mernega gozdnega bivanja in bolje mu je ugajalo burno mornársko življenje. Oče se je preselil v bližino Mississippija in dečka je posebno veselila vožnja po veletoku v družbi prostih veslárjev. Ko je leta 1861. nastala vojna med severnimi in južnimi pokrajinami Zjedinjenih držav, stopil je Stanley osemnajstletni prostovoljec v vójsko Južnih držav, toda sreča mu ni bila mila. Sovražniki so ga ujeli ter ga siloma uteknili v vójsko Severnih držav, kjer je služil spreten mornár pri mornaríci in tam dosegel častniško mesto. Po sklenjenem míru se je pa odločil za časnikárstvo, ker je bil spreten pisatelj. Leta 1867. udeležil se je poročevalec največjega ameriškega časnika «New-York-Herald» angleške vojne zoper abesinskega cesarja Teodorja, ki je provzročil to vojno radi krutega postopanja proti krščanskim misijonarjem. Stanley je pisal za svoj časopis jako zanimiva poročila o vojni, o deželi in o dnošajih abesinskih. Pozneje je odšel v Francijo in Španijo, kjer se je udeležil naskoka mesta Valencija v vójski španskih upornikov proti kraljici Izabeli ter pisal poročila «New-York-Herald».

Dné 16. oktobra leta 1869. povrnil se je Stanley iz Valencije v Madrid. Poklical ga je še tistega dné brzojavno v Paris James Gordon Bennet jun., ravnatelj listu «New-York-Herald». V Paris dospевšemu Stanleyu reče Bennet lakonično: «Pojdite v osrednjo Afriko in poiščite Livingstona na moje troške, naj stane, kar hoče!» O slovečem angleškem misijonarji Davidu Livingstonu, ki je meseca sušca leta 1866. zapustil Sansibar in je potoval več let po osrednji Afriki, ni

bilo že dolgo časa nikakih poročil. Ta slavni mož je žrtvoval polovico svojega življenja, da bi odkril osrednjo Afriko.

Predno pa je odšel Stanley na jako trudapolno in nevarno potovanje v osrednjo Afriko, udeležil se je slovesnega otvorjenja Sueškega prekopa dné 17. listopada leta 1869. Prepotoval je Egipt in Turčijo. Iz Carigrada je odplul v Odeso, na polotok Krim, obiskal Kavkazijo in Perzijo. Meseca vélikega srpana leta 1870. došel je v Indijo in od Bombaya se je peljal na otok Mauritius, kjer je vzel v svojo službo mornárja Farquharja, ki je bil domá na Škotskem. S tem in z arabskim kristjanom Selimom, ki mu je služil za tolmača, prišel je dné 26. prosinca leta 1871. v Sansibar.

I.

Stanley najde Livingstona.

V Sansibaru je nakupil za dolgo potovanje potrebnih rečij, najel vodnikov, vojakov in nosácev in se ž njimi prepeljal v mesto Bagamojo, jugozahodno od otoka Sansibarskega. Od Bagamoja je odrinil dné 21. sušca leta 1871. v notranjo Afriko ter imel s seboj 192 ljudij. Šel je večinoma po novem poti, po katerem še ni hodil noben Evropejec in takó odkril mnogo nepoznanega svetá. Imel je s seboj dva dobra konja, ki sta pa v kratkem času poginila. Trpežnejši so bili ôsli, katerih je več gonil s seboj. Pot pa se je kazal vedno trudapolnejši. Težko je bilo hoditi skozi pragozde, ki so bili gostó zarasteni, in le počasi in z velikim napôrom so se pomikali dalje. Srečali so tudi karavano sužnikov, ki so bili uklenjeni na verigi. V Muhalleh je srečal Stanley arabsko karavano, ki je nosila slónovo kost v Sansibar. Od teh ljudij je dobil prvo poročilo o Livingstonu. Selim bin Raschid je bil skupaj ž njim v mestu Udžidži ob Tanganiškem jezeru, kamor je prišel Livingstone opasno bolan. Mimo močno utrjenega mesta Simbawenni, ki je imelo do 3000 prebivalcev, bilo je potovanje nevarno, ker je tamošnja vladarica zahtevala velik davek ter še pozneje mnogo škodovala Stanleyevemu napredovanju. Polotila se je Stanleya tudi afriška mrzlica (mukunguru), katera ga je triindvajsetkrat prijela za njegovega trinajstmesečnega bivanja v Afriki; ali z zmernim življenjem je takó utrdil svoj život, da je premagal tudi to afriško zlo. Poleg drugih nezgod pa je oviralo pomladansko dežévje daljno potovanje. Od dné 23. sušca do dné 30. malega travna je neprestano in močno deževalo, takó da je bila velika ravnina ob reki Wami vsa preplavljena. Vsak dan so morali po več ur neprestano po vodi, nad meter

visoki korakati, in to močvirje je jako oslabilo potnike. Poginile so malone vse živali, katere je imel s seboj. Vojaki in nosači so zboleli in Stanleya se je lotila huda griža. Na daljnem potovanji v deželo Ugogo je ustrelil po spečem Stanleyu njega beli spremljevalec Shaw, katerega je prej odpustil, pa zopet vzel v službo. Shaw je sicer trdil, da ni mislil umoriti gospodarja svojega, kar pa je brez dvojbeno nameraval; Stanley mu je prizanesel.

Glavna naselbina arabska v osrednji Afriki je Tabora, kamor je dospel Stanley meseca ržnika gostoljubno vzprejet od Arabcev. Mirambo, kralj v Ugoweh, zatiral je arabske karavane ter zahteval od njih visok davek. Napadel je potnike s krvoločnimi tolovaji Ruga Ruga imenovanimi. Taka nasilstva so povzročila, da so se Arabci ž njim vojskovali; bôja se je udeležil tudi Stanley z oddelkom svojih spremljevalcev. Ko so pa Arabci naskakovali glavno trdnjavo Mirambove, obolel je zopet Stanley za hudo mrzlico. Mirambo je premagal svoje nasprotnike, ki so ubežali. Tudi Stanleyevi spremljevalci so pobegnili. Hudo bolni Stanley je bil v veliki nevarnosti, ker mu je samó tolmač Selim ostal zvest. Le z velikim napôrom se mu je posrečilo, da je živ utekel krvoločniku Mirambu. Rešil se je v arabsko vas Mfuto, kamor je dospel o polnoči.

Na daljnem potovanji v Udžidži so trpeli mnogo zaradi težavnega pota in glada. Ker so zamórski vladarji ob navadnem poti zahtevali preveč davka in je Stanley do sedaj že potrošil mnogo blagá, odločil se je za popolnoma nov pot skozi puščavo proti jezeru, da bi se takó izogibal tem zamórskim pijavkam. Dné 7. vinotoka so se mu pa uprli vojaki in nosači ter se branili iti dalje. Dva vojaka sta celó namerila puški na Stanleya, ali on prime v svoji hladnokrvnosti dvocevko in ukaže upornikoma takoj odložiti puški, drugače jih hoče postreliti. S svojo brezozirno odločnostjo je zatrl upor in najhujše hujskače uklenil v verige. Potovali so zopet delj časa po globokem blatu in močvirji, kjer so bivali levi in leopardi, ki so napadali karavano. Stanley je že mnogo razdal od svojega blagá za živež, še več pa za davek različnim vladárjem, ki so razmerno veliko zahtevali. Zatorej si je najel vodnika, ki bi ga védel ponoči dalje, da bi se izogibal vsem vasém in glavárjem. Strogo je bilo prepovedano govoriti, da bi se ne izdali. Takó so potovali popolnoma tihi ob reki Kanenga ter se izogibali divjim Wahom, kateri bi jih gotovo napadali. Ko je bila karavana najbliže tem naselbinam, začela je žena nekega nosáča brez vzroka neusmiljeno kričati. Vsa družba je bila v veliki nevarnosti, a vražja žena je besno kričala, in sam nje mož jo je

že hotel umoriti, ker bi zaradi krika zamórci zvedeli za karavano. Ali ko je Stanleyev bič desetkrat zazvižgal po nje hrbtu, utihnila je nesrečna ženska, kateri so zamašili usta z robcem.

Po osemmesečnem potovanju je prišel Stanley v Udžidži, véliko trgovišče ob jezeru Tanganika. Par sto korakov pred vasjo je pričakovalo mnogo prebivalcev še 50 ljudij broječo četo Stanleyevo. Tu je bil tudi prisoten Livingstonov zamórski sluga Susi, katerega angleški nagovor je Stanleya radostno iznenádejal in po katerem je najprej zvédel, da je v bližini Livingstone. Ta slavni potovalec je tri tedne pred Stanleyem došel v Udžidži ves bolan in spehan; odkril je prej mnogo dežel na zahodni stráni Tanganike. Z amerikansko zastavo na čelu je korakala karavana proti Livingstonovemu stanovanju. Stanley se odkrije častitljivemu starčku in ga nagovori:

»Doktor Livingstone, kakor mislim!«

»Dà!« reče óni prijazno se smehljaje in se odkrije.

Oba sta se zopet pokrila ter si srčno segla v roke in Stanley nadaljuje: »Bogú bodi hvala, doktor, da mi je usojeno Vas videti!«

Livingstone: »In jaz sem vesel, da Vas morem tu pozdraviti!«

Livingstone predstavi arabske svoje prijatelje Stanleyu in se potem ž njim dolgo pogovarja o različnih novicah, kajti že več let ni dobil poročil iz Evrope. Čudi se velikim dogodkom zadnjih let ter pripoveduje o svojem potovanju. Stanley je shranil za sestanek z Livingstonom steklenico šampanjca in mu napil na zdravje. Prinesel mu je s seboj mnogo pisem od njegove rodovine. Livingstone je že zeló pogrešal najnavadnejših rečij in se je bal, da bode moral prosjčiti pri Arabcih. Akoprem ni prinesel Stanley s seboj več obilo blagá, bilo ga je vender še toliko, da je zadoščalo obema za več mesecev. Bivala sta skupaj od dné 10. listopada leta 1871. do dne 14. sušca l. 1872. Srečno skupaj živèč mnogo srečnih dnij, pripravljala sta se na vožnjo po jezeru Tanganika. Osemindvajset dnij sta se vozila po jezeru, prebila marsikatero nevarnost ter preiskavala severno obréžje, da bi odkrila jezerski odtok. Mislila sta, da mora jezero radi podolgaste oblike imeti odtok na severnem ali južnem konci. Našla sta tudi na severu reko Rusizi, ki teče po široki ravnini in se izliva v vilastem ustji v jezero. Ker je pa ustje te reke gostó zarasteno s pápyrom in travo, bilo jima ni možno dalje v reko prodirati in vrnila sta se, ne da bi našla jezerski odtok.

Dné 13. grudna sta se zopet vrnila v Udžidži. Livingstone je začel pisati pisma svoji rodbini in prijateljem ter je spisal v svoj dnevnik vse dogodke zadnjih mesecev; odločil se je, da spremi

Stanleya v Unyamyembe. Vozila sta se v dveh ladjah ob vzhodnem obréžji nekaj dni proti jugu. Večina spremljevalcev je pa šla peš za njima na obrežji. Ko sta zapustila jezero, krenila sta proti vzhodu večinoma skozi puščavo. Skupno sta prepotovala prostorno dolino plóvne reke Malagarazi, ki je pa bila s pápyrom in gosto travo močno zarastena. Pot je bil jako težaven, in Livingstone je imel zaradi trudapolnega in mučnega potovanja noge otekle in krvave.

Odpočila sta se v Unyamyembe, kjer je imel Stanley prostorno hišo v porabo. V njega odsotnosti je izginilo mnogo blagá iz Stanleyeve hiše. Po odhodu v Udžidži je zapustil namreč del svojega blagá tu pod nadzorstvom stražnika, ki se je pa kolikor možno sam okoristil. Stanley se je pripravljaj na odhod v Sansibar, Livingstone pa je zopet pridno pisal pisma svojim otrokom. Večkrat so ja obiskavali Arabci iz Tabore ter jima izkazovali veliko gostoljubnost. Stanley je zapustil Livingstonu mnogo sukna, biserov in žíce (drotá), katere reči nameščajó v teh deželah denar. S tem bi lahko izhajal nekaj let; pogrešal pa je drugih važnih rečij, katerih se ne dobí v osrednji Afriki. Poleg pisem je Stanley tudi s seboj vzel Livingstonov dnevnik, da ga izroči otrokom njegovim. Livingstone pa ni hotel prej zapustiti Afrike, dokler ne izvrši popolnoma svoje naloge. Prav težka je bila ločitev, ko sta bila štiri mesece in štiri dni skupno prebila.

»Z Bogom, doktor, dragi prijatelj!« —

»Z Bogom!«

Pač nista mislila, da se ne bodeta več videla. —

Tudi na povratku je Stanley mnogo trpel zaradi hudega dežéjva v Makata-dolini in videl je, kakó velikansko škodo sta povzročila povódenj in strašen vihar. Prej imenovano mesto Simbawenni je bilo skoraj popolnoma razdejano. Potovanje skozi močvirje je trajalo petnajst dni in srečno je zopet dospel v Bagomojo. Na vsem potovanji mu je umrlo osemnajst ljudij. Našel je tu Livingstonovega sina Osvalda, ki je nameraval iti iskat očeta, ali opustil pozneje to namero. Dné 7. vélikega travna leta 1872. prišel je Stanley zopet v Sansibar in od ondó se prepeljal v Evropo. Shujšal in izpremenil se je pa takó, da ga ni bilo več poznati.

Pred odhodom iz Sansibara je Stanley sestavil karavano, ki je prinesla Livingstonu mnogo nujnih rečij dné 12. vélikega srpana leta 1872. v Unyamyembe. Livingstone je nastopil dné 25. vélikega srpana leta 1872. novo potovanje do jezera Bangweólo (izvir Kongov). Potoval je ob jugovzhodnem obréžji Tanganiskega jezera in okrog južnega konca v deželo Cazembe, kjer je obhodil severno, vzhodno in

južno obréžje jezera Bangweolskega. Dné 1. vélikega travna leta 1873. pa je umrl slavní potovalec v vasi Čítambo za hudo grižo. Leta 1874. prišel je angleški poročnik Cameron na Tanganiko z mnogim blagom in s pomočjo za Livingstona. Našel ga je sicer ob jezeru, ali — mrtvega! Livingstonovi zvesti sluge, sosebnó Susi, prinesli so pokojnika do vzhodnega obréžja, od koder se je truplo prepeljalo na Angleško in dné 18. malega travna leta 1874. položilo k počitku v Londonu v westminsterski opatiji, kjer Angleška pokopuje najslavnejše svoje sinove.

Od leta 1873. do 1874. udeležil se je Stanley angleške vojne proti kralju Ašantijev v Afriki. V spremstvu angleškega vojskovodje Wolseleya je šel na »Zlato obréžje« in bil potem prisoten v vseh bitkah. Napósled so premagali Angleži Ašantijevce in jim razrušili stólnó mesto. Velezanimiva so poročila, katera je pošiljal o tej vojni svojemu časniku. Povrníl se je v London in se tam prav resno pripravljál, da bi nadaljeval slavnega Livingstona delo. Z veliko marnostjo je prebiral drugih znamenitih potovalcev poročila o notranji Afriki.

(Dalje prihodnjíč)

Vzdúh in njega vpliv na človeško zdravje.

Spisal Jožef Rakež.

Tedina stvar, ki se nam v sedanjem časi še podaje »gratis« na zemlji naši, ta je vzdúh ali zrak. Vse druge le količkej važne reči so že preobložene s posrednimi in neposrednimi davki. V večjih mestih treba dandanes plačevati ne samó vsakdanji kruh, nego tudi vodó, poulično luč in marsikaj družega, o čemer stanovnik na deželi nima niti pravega pojma. Mnogokdo, ki motri vse s površnega stališča, utegne torej misliti, da je vzdúh izvéstno neka nepotrebna in ničvredna stvarca; saj ga še niti ne vidimo. In vender je vzdúh navzlic res nekamo čudnemu preziranju od strani finančnega ministra in njega organov — prvi in neobhodni uvét sleharnemu organskemu življenju. Brez zadostne množine

vzdúha ne more živeti nijedno organsko bitje. Sosebno pa je človek, najumetelneje sestavljeni organizem, króna vesoljnega stvarstva, zelo občutljiv v tem oziru. Ako mu le za malce časa nedostaje vzdúha, pretrga se življenja njegovega nit — človek se uduší.

O žalostni tej istini se je že marsikdo osvedočil proti svoji volji. Naš kmet jo izraža na svoj način. Kadar poséti svojega znanca-bolnika, tolaži ga z besedami: »Ne bodi čmeren! Saj bodeš zopet okreval. Samó toliko pazi, da ti sapa ne uide! —«

Sape nam je torej treba, dokler živimo. Vsak človek vleče neprestano vzdúh váse ter ga zopet izdihava. Čemu to? Zakaj vzdúh, ki ga vdihamo, ne ostaja v nas? Kam se izgublja sploh vzdúh, ki ga vdihavamo? Na to zadnje vprašanje mi bode pač vsakdo odgovoril: v pluča.

Čemu so torej pluča?

Najlože in zajedno najjasneje odgovarjamo s prisodobó. Ako zanetimo ogenj v péči in pustimo, da prihaja zrak skozi vrátca v peč, gorí in praskoče, da je veselje. Ako pa zaprečimo zraku pristop, ogenj ugasne. V kateri zvezi je zrak z ognjem? Zrak mu privaja kisíka, ki se spaja z vodikom in ogljikom, iz gorečih drv se razvijajočim. Iz tega spajanja se poraja ogenj.

Uprav isto se dogaja v našem telesí; tudi njemu treba kisíka, da se morejo ž njim spajati rekše zgoreti vodik in ogljik, ki sta po hrani nakopičena v našem telesí. To je tudi vzrok, da je v našem telesí vročina večja, negoli izven nas. Dokazano je pa tudi, da se po dihanji vzdúh izpreminja, da vzdúh, ki ga vdihavamo, ni jednak z ónim, ki ga izdihavamo, ampak da je v prvem več kisíka, a menj dušíka in ogljikove kisline. (V izdihanem vzdúhu je 5% menj kisíka, a zajedno 5% več ogljikove kisline.)

Kar smo zgoraj pripomnili v obče, hočemo zdaj natančneje razložiti.

Znano je pač vsakemu omikancu, da je kri ona hraneča tekočina, iz katere nastajajo ter srkajo življenje vsi mnogolični deli našega telesa. Kri ima v sebi vse snóvi, od katerih se je zgradilo in se vedno zgraja in pomlaja naše teló. Da more kri izvrševati nalogo svojo, mora vedno krožiti in prihajati na vsako mesto. In na vsakem mesti telesa namešča in obnavlja vse, kar se je obrabilo bodisi s telesnim, bodisi z duševnim delom. Ondu pa tudi povsod vzprejema váse vse izgorele in iztrošene tvaríne; prej jasnordeča kri se vrača k srcu — temnordeča, venozna; onečiščena, prenasičena je zlasti z ogljikovo kislino.

Takšna kri se mora sčistiti, da bode zopet sposobna hraniti in kuriti naše telo. To čiščenje se vrši v pljučih in sicer po vzduhu.

Pluća so liki goba polna drobnih mehurcev, ki so prepleteni s tankimi krvnimi žilicami, s takozvano kapilarno ali laskovično mrežo. Kadar človek diha iz sebe, takrat se vsi ti mehurci nekoliko izpraznijo in pluća se skrčijo; a kadar vleče vzduh vase, napolnijo se vsi mehurci in pluća se nabreknejo.

Iz desnega srčnega prekmeta prihaja kri po pljučnih dovodnicah v pluća ter ondu napaja njih laskovično mrežo. Od zunaj pa predira vzduh skozi nos in usta v dušnik in odtod v plučne mehurce. Ondu je vzduh samo po tanki kožici ločen od krvi. Po fizičnih zakonih se torej ogljikova kislina venozne krvi izmenjava s kisikom vdihanega vzduha. Kisik po krvi usvojen kroži ž njó po telesi služječ v hrano njegovim raznim delom — ogljikova kislina pa prihaja po istem poti, po katerem predira vzduh v pluća, ž njim navzven.

Vsak človek mora vdihati vzduh, da si usvaja njegov kisik, a izdiha in vrača mu ogljikovo kislino.

Umevno je torej, da mora vzduh, ki ga vdihamo, imeti v sebi pristojno množino kisika ter ne sme biti onečiščen z drugimi kvarnimi tvarinami, skratka: vzduh mora biti dober in čist.

Ako zdravje imenujemo pravilno stanje telesa svojega, rekše vseh organov in njih opravil, torej je dober in čist vzduh najvažnejši uvet človeškemu zdravju.

Saj vedo že vsi lajki, da je okrevajočemu bolniku treba dobrega in čistega zraku. Vzduh na planem, osobito v solčnih gozdih, prija vsem bolnikom in speši ozdravljenja malone v vseh boleznih. Vzduh na planem ima v sebi dosti kisika; kajti vse zelene rastline izparivajo kisik. V velikih obljudenih mestih so v tem oziru zlasti drevoredi in razni nasadi velicega pomena za njih zdravstveno razmerje.

Ugodni vpliv, ki ga imajo kopelji po toplicah in potovanja na zdrave in bolne ljudi, ima se najprej pripisati čistemu vzduhu.

Zdravniki mnogim boleznim ne vedo drugega leka nego čist zrak; radi tega pošiljajo bolnike iz mesta in ravnin v planine, kjer je obično zrak najčistejši. Isti zdravniki naglašajo in svetujejo vedno in vedno: »Naužij se vzduha na planem in poleg se zmerno gibljí!«

Nasprotno pa utegne vzduh v slabem zmislu vplivati na zdravje naše:

1. Ako se v njem kisik, dušik, ogljikova kislina in vódna para ne nahajajo v pristojnem razmerji.

2. Ako se predručajijo njega fizikalna svojstva.
3. Ako je onečiščen s prahom, z dimom in drugimi kvarnimi stvarmi.

II.

Normalni vzdúh ima v 100 utežnih delih 23·18 kisika, 76·76 dušika in 0·03 ogljikove kisline. To razmerje se v vzdúhu pod milim nebom le zelo redkokdaj znatno izpremeni. Kakó si naj tolmačimo to čudno prikazen? Saj nam je znano, da se posamezne sestavine vzdúhove neprestano menjavajo. V vročih zemljah hlapi iz mórja neizmerna množina vódné pare; v velikih mestih se porabi od sile kisika, a razvija se ogljikova kislina; v gozdih in na polji pa izhlapeva listje in trava sam čist kisik. Kakó to, da nikjer v zraku ne prevlada jedna sestavina, da nikjer ni samega dušika, samega kisika, same ogljikove kisline; kakó to, da vlada povsod pravo razmerje? Kdo vse to zmeša s takó spretno rokó, da človek povsod nahaja óno méšanico, ki jo zovemo dober in čist zrak?

Prirodni zakon pravi, da lažje teló plava nad težjim; mehur poln zraka plava na olji, olje plava na vódi, voda na živem srebru. Ta zakon veljá za vse stvari, samó ne za plinove. Sestavine zraka so plinaste. Tudi plinovi niso jednako težki; kisik je težji nego dušik, a lažji od ogljikove kisline. Po omenjenem zakonu bi imela torej ogljikova kislina plavati na zemlji, na nji kisik in nad njim dušik. A čudne li izjeme! Vsi plinovi se vzajemno mešavajo navzlic različni téži. Po tem je lahko umevno, zakaj so vse sestavine vzdúha med seboj takó pravilno izpremešane. Dodajmo k temu še veter, ki piha zdaj blizu zemlje, zdaj zopet zgóraj nad oblaki, zdaj lahno véje, zdaj zopet tuli in razsaja; veter tedaj tudi dôkaj pripomore k temu, da se vzdúh povsod zjednači in da se nikjer preveč ne nakopiči ogljikove kisline in drugih pogibeljnih plinov.

Vzdúh na planem ima torej v sebi vedno dosti kisika. Ali tudi v prenapolnjenih tesnih prostorih množina kisika le v redkih slučajih pojema v toliki méri, da bi naše zdravje v tem oziru trpelo težke kvare. Največji opasnosti so pač izpostavljeni rudokopi, čisto delajoči v vzdúhu, ki je po vplivu »tréskovih sâp« — Schwaden, schlagende Wetter — prenasičen z dušikom, a nedostaje mu kisika v zadostni méri.

V vzdúhu se nahaja tudi ogljikova kislina. V normalnem vzdúhu je je jedva 0·03%. Ako se ogljikova kislina množí v taki méri, da narase do 3 - 4%, utegne nedvojbeno nastati kvarna našemu zdravju.

Od kod prihaja ogljikova kislina v vzdúh? Najprej po človeškem dihanji. Človek uporablja, kakor smo že omenili, iz vzdúha kisik in izdihava vánj ogljikovo kislino. V prostorih, kjer biva delj časa po mnogo ljudij, pokvari se vzduh hitro s tem škodljivim plinom. To se dogaja zlasti često v prenapolnjenih, slabo prevetravanih sobanah, n. pr. v učilnicah in delavnicah, na srednjem krovu velikih ladij, ki prevažajo siromašne evropske izseljence v Ameriko.

V zaprtih prostorih onečišča tudi vsako gorénje in vsaka svečava vzdúh z ogljikovo kislino. V naših stanovanjih nam je sôsebno v pošteev jemati lojéve sveče, ógrščično olje, petrólej in svetilni plin. Z vsemi temi svečavami se poveča množina ogljikove kisline, najmenj z lojem in oljem, več s petrólejem, osobito pa s svetilnim plinom. Svetilni plin pa je še sôsebno opasen radi hudega otrova, ogljikovega okisa, ki se nahaja v njem. Ogljikov okis se utegne izpremeniti naravnost v smrtonosnega. Ondu, kjer rabi svetilni plin, pripetí se lahko, da iz odprtih pipic ali iz póčenih cevij uhaja plin in je potem opasnost, da se ne udušé samó ljudje po ogljikovem okisu, temveč da se plin zapali in razpóči. Na vso srečo se ovaja ta plin že po neugodnem vonji.

Mnogo ljudij se je tudi že udušilo s tem, če peč nima dobrega prepíha ali če se zaklópnica zaprè in je še živo oglje v pèči. Zlasti ondu, kjer se kuri s premogom, napolni takisto prostor lahko več ali menj že prej omenjeni, jako pogibeljni ogljikov okis.

Vzdúh, v katerem se nahaja več nego 1% ogljikove kisline, mora se smatrati slabim ter zdravju našemu kvarnim.

Onemu čudnemu zopernemu duhu, ki nam vstopivšim v prenapolnjene sobane veje naproti, ni vzrok ogljikova kislina in kóžno izparivanje, nego bistveno neka druga tvarina, o kateri izpregovorimo pozneje.

Z vsakim dihom izpuhtí iz živali in človeka ogromna množina ogljikove kisline. Upravičeno je torej vprašanje: ni li opasnost, da se vzdúh v teku časa vedno bolj okuži in onečisti s tem kvarnim plinom? Gotovo, ako ne bi priroda skrbela za to, da se ogljikova kislina zopet porabi v toliki méri, v kolikeršni se poraja. Ogljikova kislina je namreč poglavitna hrana rastlinam. — Človek in živali vedno vdihavajo kisik ter izdihavajo ogljikovo kislino; a pri rastlinah je baš nasprotno. Rastline se hranijo z ogljikovo kislino in izdihavajo kisik. Padajoči dež vleče ogljikovo kislino s sabo v zémlo in jo privaja do korenin, ki jo pijó zajedno z vodó. Takisto srka vsaka bil skozi šuplje ali pore

svojega listja neprestano ogljikovo kislino, iz katere obdrži ogljik za zgradbo in rast svojega telesa, a kisik izpariva zopet iz sebe.

Vsak list na polji in v hosti, vsaka travca je torej čistilo vzdúha.

Kakor je ogljikova kislina za živali in človeka kvarna, takisto je potrebna in koristna za rastline. Da ni ogljikove kisline v zraku, ne bi mogle rasti ni trave ni drevesa; zemlja bi se skoro pretvorila v žalostno puščobo; a ko bi nedostajalo rastlinstva, morale bi končno tudi poginiti živali in človek.

Evo krasnega dokaza modrosti božje! Evo divnega zakona prirode! Živali skrbé za hrano rastlinam, a rastline čistijo vzdúh, da more v njem živeti živalstvo!

III.

Vzdúh utegne škodovati človeškemu zdravju, ako se predru-gačijo njega fizikalna svojstva, rekše ako se povéča, oziroma poniža njega normalni tlak ali njega normalna toplína.

Zračni tlak merimo po barometrih. Znano je, da se v teku jed-nega dneva zračni tlak nekoliko izpreminja; a tá menjava nima znat-nega vpliva na naše blagostanje. Ako se pa zračni tlak izdatno po-viša ali zniža, vpliva ta izprememba na naš organizem in sicer tako-le:

Ako zračni tlak pojema, t. j. ako se vzdúh stanči, človek diha hitreje, žila mu bije češčeje. To se dogaja sósebnó pri ljudéh, ki plezajo na visoke goré, in pri zrakoplóvcih. Človek čuti, da mu je grlo suho, da težkó požira; obilen pot mu oblije teló, žeja ga tare, bolí ga glava, iz nosa in ušés se mu pritaka krí — obhaja ga omótica, zaspánost in napósled popolna nezavest.

Vsi ti omenjeni pojavi, ako se delj časa opažajo na jedni osebi, značijo nam v svoji celokupnosti neko posebno bolezen, ki jo zovemo »mal des montagnes« — górsko bolezen — »puna« v Ame-riki. — Objavlja se sósebnó pri rudokopih v južni Ameriki, ki delajo na visokih Kordilerah v rúdnikih, nahajajočih se 3—3500 m nad mór-skim površjem.

Ako zračni tlak, ki objema naše teló, znatno narasta, diha človek počasneje, žila mu bije redkeje. Značajna prikazen v takih slučajih je neko bolestno šumenje po ušesih — vónj in ukús pojemata, govor je mučen in težaven. Ako se človek delj časa izpostavlja vplivu takšnega povišanega tlaka (n. pr. delavci, ki gradijo mostove čez velike reke,

potapljalci, ki se delj časa mudé pod vodó), utegne se v njegovem organizmu razviti opasno bolestno stanje; zlasti obolé zlahka pluča, možgáni in hrbtenjáča.

Kar se tiče toplíne (temperature) vzdúha, utegne tudi le-tá vplivati na nas v slabem zmyslu. Ako n. pr. človek delj časa živí v kraju, katerega povprečna letna toplína znaša po prilíki $+ 12^{\circ} \text{C}$, zdajci pa se preseli v kraj, kjer je povprečna toplína dvakrat tolika, le-tá izpremembra nikakor ni brez pomena za dotičnika, vsaj ne spočetka. Človek se mora tej izpremembi stoprav privaditi. — Sevéda sodelujejo v takih slučajih še drugi vzroki; óni kraj, ki ima dvakrat večjo toplíno od poprejšnjega, ima tudi drug zračni tlak in drugo množino vóдне pare v vzdúhu, skratka: le-tá kraj ima drugačen »klima«. Človek prišedši v ta kraj se mora novemu podnebjú stoprav privaditi, mora se »aklimatizirati«. — Pojem »klima« v splošnem pomenu združuje v sebi, kakor učí Humboldt, vse óne izpremembe v vzdúhu, ki utegnejo vplivati na naš organizem. Poleg zračnega tlakú in vlažnosti vzdúha bodi v prvi vrsti toplína predmet našega uvaževanja v tem oziru.

Vpliv toplíne na človeško zdravje moremo proučevati le s tem uvétom, ako zajedno ž njo uvažujemo vlažnost — rekše innožino vóдне pare, ki se nahaja v vzdúhu.

Kakó vpliva visoka toplína?

Tu nam je razločati:

Topel in vlažen vzdúh vpliva blizu takó le: Človeka obhaja neka čudna lenoba na duhu in telesi, zmožen ni za nikakeršno delo. — Italijani so to položje nazvali »dolce far niente«.

V istem razmerji, v katerem rase vročina, bije tudi žila hitreje, človek diha češče.

Ako se človek delj časa izpostavlja direktnemu vplivu solnčnih žarkov v taki vlažni vročini kakor n. pr. vojaki na poti, vnamejo se mu često možgáni; takšen človek utegne umreti za solnčarico ali insolacijo (Sonnenstich).

Topel in suh vzdúh ni takó opasen našemu zdravju. Človek ne čuti v sebi óne čudne lenobe in poleg tega ga oblije obilen pot. Vplivu toplega in suhega vzdúha so zlasti izpostavljeni delavci v velikih kováčnicah.

Nizka temperatura ne vpliva niti zdaleka takó kvarno na zdravje naše, nego vročina, izvzemši sevéda óne slučaje, v katerih se mraz delj časa vzdržuje na izredno nizki stópinji. Pri vseh ekspedicijah v severno-polarne krajine, kjer je temperatura često pala na -47°C , umrlo je povprečno le po $2\frac{1}{2}\%$ vseh udeležencev.

Tudi tu treba razločiti vlažen in suh vzdúh. Mrzel in vlažen vzdúh je kvarnejši, ker našemu telesu odteguje več toplote; on je skoro v vseh slučajih vzrok préhla in boleznim iz préhla izvirajočim. Sèmkaj spada tudi škodljivi vpliv vlažnih novih hiš o zimskem časi.

Stoprav, ako mráz izredno hudó pritiska na človeka, ki je brez obrambe njemu izpostavljen, obide človeka neka srčna tesnóba; žila bije počasneje, dihanje se ustavlja, končno pade v nezavest — kri se strdi in zmrzne v zunanjih delih telesa.

IV.

Ako gledaš v vzdúh okolo sebe, ne vidiš obično ničesar v njem; zdí se ti povse čist. Toda uprí okó na solnčni žarek, ki skozi okno predira v sobo, in zdajci opaziš, da vzdúh, ki ga solnce razsvitlja, ni čist, temveč da v njem plavajo nebrojne jako drobne stvárci. Vse to, kar ondu opažamo v vzdúhu, nazivljemo s splošno besedo »prah.«

Kaj znači to nazivalo? Od česa je sestavljen prah?

Ako gledaš s prostim očesom prah, ki je padel na mizo, stóle in ostalo pohištvo, zdí se ti, da je sestavljen od povse enakih kóscev. A deni malce tega prahú pod povekšalno steklo — kaj vidiš ondu? — Mrvice od kreména, stekla, apna, peska in raznih kovín, ki jih je veter z úlic v sobo donesl — in vse to v mnogoterih oblikah. Dalje najdeš v práhu drobne kósce oglja, dláčice, tanka vlákenca (večinoma od naše obleke) i. t. d. Napósled naletiš na raznovrstne pléśni in glívce, med katere spadajo tudi zloglasne »bakterije.«

Vse te sestavíne prahú izvirajo obično iz naše bližine. A često jih utegne veter donesti tudi iz daljnih krajev, takó n. pr. raznaša veter pepel iz vulkanov časih po sto milj na okrog; pesek afrikanskih puščav prihaja po vetru čez Sredozemsko mórje v Evropo.

Tudi v najčistejšem zraku se nahaja nekoliko prahú. Z vsakim dihom potegnemo váse na tisoče in tisoče prašnih atomov. Sósebnó oblagodarjen v tem oziru je vzdúh v vélikih mestih po cestnem práhu. Ondu utegne res škodovati našemu zdravju.

Vsakdo je že izkusil sam, da mnogo prahú nahudi našim očém in takisto tudi plučam osobito slabih ljudi. — Ulice na Dunaji so večinoma pomóščene s trdim granitom. Po tem tláku dirja nepretrgoma nebrój vóz in gomazí ogromno ljudstva; vrhu tega pa brije često še rezák veter — v ondotnem vzduhu je torej vedno dôkaj

ostrega prahú in to je gotovo jeden bistvenih vzrokov, da ondu toliko ljudi pomrè za plučnimi boleznimi.

Kvarnemu vplivu prahú so izpostavljeni vojaki na poti zlasti o vročem poletji — delavci pri mnogokaterih obrtih n. pr. málinarji, kamenoseki, klobučárji i. t. d. Pri takih ljudeh se objavljajo takozvane »obrtne bolezni«, osobito na plučih.

Najvažnejšo vlogo med temi nebrojnimi prašnimi atomi, ki z vsakim vdihom predirajo v naša pluča, imajo brez dvojbe — bakterije, óne neskončno majhne in neskončno lahke glívce, ki se nahajajo malone v vsakem vzdúhu. Bakterije so, kakor je dognala modérna znanost, provzročiteljice in prenašateljice vseh kužnih bolezni in žal! ubogi človek doslé nima izdatnega pomočka, da bi se jih čuval!

Pisalec teh vrst je izkušal že na drugem mestu*) načrtati njih veliki vpliv; torej bi bilo odveč, ako bi tukaj o njih dalje razpravljaj.

A izpregovoriti nam je na konci razprave še nekaj o kemiških otróvih, ki se nahajajo v vzdúhu.

Iz dimnikov raznih fabrik se razširja po vzdúhu tisoč otrovnih pár, katere kužijo vso okolico, zlasti v velikih, industrijalnih krajih.

Druge otróve v vzduhu povzroča človeško in živálje dihanje. O tej priliki nikar ne mislite na bakterije. Kakor dokazujejo najnoveše preiskave, so pluča prava past in mreža za ta opasna mikroskopična bitja. Ta bitja obtičé v plučih in vzdúh, ki iž njih izpuhti, dókaj čistjši je v tem oziru od ónega, ki predira vánja.

Človek izdihava ogljikovo kislino. Le-tá je tudi otróv, ako se v preveliki množini nahaja v vzdúhu. A omenili smo že, da je nam ni v toliki méri jemati v poštev. Pač pa nam ni smeti zamolčati neke druge istine, ki se je baš predlansko leto neovržno dognala.

Že pred leti se je dokazalo, da v gnijočih organskih tvarinah po vplivu bakterij nastajajo otróvi silnega učinka, takozvani »ptomaíni« — francoska učenjaka Brown-Sequard in d'Arsonval sta predlansko leto do istine dognala, kar so drugi že davno prej slutili — da namreč tudi živeča živálja bitja tvarjajo v sebi otróvne snóvi, katere sta imenovala »leukomaíne.«

Tudi vzdúh, ki ga človek izdihava, ima v sebi neko posebno otróvno tvaríno — anthroptoxin.

Kakor nekatere rastline izdelujejo silne otróve n. pr. morfín, strychnín, digitalín — takisto tudi živali in človek tvarjajo v svojih tkaninah opasne otróvne snóvi. Kdor pozna ustroj telesa našega, ne bode se čudil, da človek tá otróv izdihava v podobi pare.

*) Glej »Ljubljanski Zvon«, 1890., I. zv. na 17. — 23. str.

Kakor n. pr. med rastlinami volčja češnja (páskvica), med živalimi modrás, takisto ima tudi človek svoj strup! S tem faktom raztolmačimo mnoge prikazni.

Oglejte si samó bledé obraze ónih, ki prihajajo iz prenapolnjene plesne dvorane, iz gledališča, iz ponočne kavarne; spomnite se samó ónih mučnih občutkov, ki vas obhajajo, kadar stopite v slábo ali prav nič prevétrano, četudi prostorno sobo, ki je natlačena z ljudmi do zadnjega kotička.

Istina je sicer, da človek samó v izrednih slučajih s tem svojim strupom utegne otrovati svojega bližnjika. Za svojega brata ima človek itak mnogo silnejših otróvov na razpolago: zavist, obrekovanje in neizprosno zatiranje in preganjanje, in vse to često pod licemersko krinko prijateljstva! —

Metafora govóri o strupeni zavisti, vročinskem pohlepu i. t. d. Te metafore utegnejo biti istinite, istinitejše nego so mislili óni, ki so jih izumili. Kdo more dandanes še zanikavati, da niso v istini zgoraj omenjeni »anthropotoxini« óni činitelji, ki zastrupijo človeku možgáne ter provzročajo vsa ta slaba svojstva njegova?!!

Vsa bitja, ki živé na naši zemlji, med njimi posebno človek, tvarjajo torej v svojem telesu pristne otróve. Pač primeren predmet za pesnika-naturalista v današnjem časi, ko malone vés svet priseza na Zolovo evangelije!

Završujem razpravo svojo z duhovitimi besedami, ki jih je o tej stvarí izustil nedavno umrši slavni kemik francoski:

»Človeški organizem je, kakor priča modérna znanost, pravi kemiški laboratorij za vsakovrstne njemu hasnovite snóvi, a zajedno gnezdišče nebrojnih bakterij in fabrika, v kateri se izdelujejo opasni otróvi. Vse to se gaja in vrši pod vplivom solčnih žarkov. Solnce razsvitlja z zlatim odsevom rmene lasce nežnega otročiča ter barva mehko njega lice, ali zajedno nudi činiteljem raznih boleznij moči, da se zavržejo v njega teló in zatró mlado življenje često v najlepšem cveti; — isto solnce daje cvetlici vonjavo in strychninovemu drevesu njega silni otróv.«

Z dóma.

Prodana torej hiša draga,
Kjer bival je za rodod rod —
Težká je pot od tega praga,
Slovó prebridko je od tod!

Gorjé, kdor kakor vi gré z dóma
Iskat domú v široki svet,
Kdor kakor vi z zavestjo róma,
Da v bedo večno je zaklet!...

Slabotni ded, ki tu ob skali
Počivaš, tebi je hudó,
V srcé ločitev tebe žali,
Kakó jo boš prebil, kakó!

Nazaj strmiš v minule čase,
Ko bila kočá tvoja last,
Ko z žéno zvesto živel záse
In ž njo delil bridkost in slast.

Na dómu ródnem si osivel,
Močí najboljšé pustil tod,
Sedaj si to, oh, tó doživel,
Da šel k pokoju boš — drugod!

In ti, nesrečni sin in oče,
Ki poleg deda bled stojiš,
Srcé po dómu tebi joče,
A siloma solzé dušiš!

Bog vé, da delal si pošténo
V življenja solnčnih, temnih dneh,
Za deco trudil se in žéno —
Kdo našel kjé bi velik greh?

Tak greh, da treba pokoríla:
Pustiti dom in iti v svet?
Stoj: greh mordà je misel bila,
Da v bedo večno si zaklet?

Oh ti pogledi na otroka,
Na žéne glasno to bolest...
Nikari! Tudi v bóli roka
Srdito se ne stiskaj v pest!

Ljubeče roka tá podpiraj
Družino v vseh prihodnjih dneh,
Sočutno ji solzé otiraj
In živi jo na tujih tleh!...

Ničesar ni vam s sabo vzeti:
Spomin sámó na ródni kraj!
Bog vodi vas po širem sveti,
Bog lepíh boljših dníj vam daj!

A. Funtek.

V spomin.

Angelj, angelj moj:
Zopet gledal tvoj
Zorni sem obraz.

Srček, srček zlat!
Spet sem jedenkrat
Tebe videl jaz.

Dèkle, dèkle tí!
Tebe so očí
Srečne zrlé spet.

Nosim v srci zdaj
Ves nebeški raj
In vesoljni svet! y.

Pepelúhar.

Národna pravljica.

Zapisal na Temljinah Jožef Kenda.

Neki oče je imel tri sine. Starejša dva je imel prav rad, ker sta se mu znala dobrikati; mlajšega pa le videti ni mogel, ker se je zmerom valjal po pepelu; zato so mu tudi rekali le Pepelúhar. Oče teh treh sinov je bil bogat mož. Da bi se njega starejša sinova bolje izučila ter da bi jima ne bilo treba trdo delati, pošlje ja po svetu. Pepelúhar tudi ni hotel zmerom le domá čepeti in se po pepelu valjati; zato poprosi še on očeta, naj mu dovoli iti po svetu in naj mu dá kaj denarja. Oče ga pisano pogleda in mu obrne hrbet. Ali sin ne neha prositi, dokler mu oče ne dovoli in ne dá nekaj denarja na pot.

Ob letu so se imeli sinovi vrniti domóv, kakor jim je oče rekel. Pepelúhar je prebil vse leto le pri nekem puščavniku. Učil se je samó o božjih stvaréh. Ko se je bližalo leto koncu, reče puščavniku: »Prosim, naučite me tudi česa drugzega, ne samó o božjih stvaréh, da bom znal očetu kaj več povedati.«

Puščavnik mu odgovori: »Česa ti je treba več znati? Ali ni dovolj, če znaš o božjih stvaréh?«

Pepelúhar mu ugovarja: »Če bom pravil očetu o samih stvaréh božjih, poreče mi, da se vse to lahko domá naučim.«

Puščavnik ga naučí, kaj žabe regljajo.

Ko pridejo ob letu vsi trije bratje domóv, pripovedujeta najprej starejša dva, kod sta hodila, kaj sta vse videla in slišala in kakó se jima je godilo. Sevéda, marsikaj sta si izmislila in vse sta znala olupšati, da sta se bolj prikupila očetu.

Ko pa začne Pepelúhar praviti, česa se je vsega naučil, posmejujeta se mu brata, oče se pa resno drži. Ko pa pové, da se je naučil tudi to, kaj žabe regljajo, zasmejata se brata na glas, oče mu pa jezno reče: »O božjih stvaréh bi se bil lahko naučil tudi domá, če bi hotel pazno poslušati besedo božjo. Kaj pa žabe regljajo, to pa ni vse skupaj nič. Letos ostaneš pa domá; saj se takó ne zmodriš, če bi hodil sto let po svetu.«

Oče dá zopet starejšima dvema sinoma mnogo denarja, da bi šla po svetu. Mlajši je bil žalosten, ko je videl oba brata odhajati.

Milo prosi očeta, naj dovoli še njemu iti po svetu. Napósled se dá oče omečiti in mu dá tudi nekaj denarja. To leto se je naučil, kaj psi lajajo, tretje pa, kaj pôjejo ptiči.

Nekdaj je bil oče s svojimi sinovi na polji. Na drevó priletí ptiček in začne peti. Pepelúhar ga posluša, kaj pôje. Oče zapazi, da posluša ptičje petje.

Ko preneha ptiček peti, vpraša ga oče: »Kaj je pel ptič?«

»Jaz bi že povedal; ali bojim se, da me boste topli,« odgovorí mu sin.

Oče mu reče: »O nič se ne bój; jaz ti ne storim nič hudega.«

Sin mu pové: »Ta ptiček je rekel: do zdaj ste bili Vi moj oče; kmalu bom pa jaz Vaš oče.«

Oče mu res ne storí nič hudega; ali premišljevatí začne, kaj bi neki moglo pomeniti ptičje petje.

Ker je imel oče veliko posestvo, potreboval je tudi mnogo hlapcev. Vsakemu hlapcu je dál kós kmetije, da mu ga je obdeloval. Ker se je oče bal, da ne bi imel Pepelúhar česa proti njemu, dal je tudi njemu kós njive, da jo obdeluje. Pa Pepelúhar se ne dotakne dela. Hodil pa je vsako jutro na pólje, odkoder se je kmalu vrnil. Pomlád je bila že pri kraji; a Pepelúhar ni še ničesar vsejal. Oče je večkrat povpraševal hlapce, kakó mu sin dela. A ti so ga rajši hvalili, nego grajali, ker so se bali zameriti gospodarju, ako bi slabo govorili o sínu. Hlapcem je žito že rmenélo, ali Pepelúhar ga še posejal ni. Neko poletno jutro gré po navadi na pólje. Ko pride do svoje njive, zapôje mu veselo ptiček na veji: »Zdaj pa le pojdi sejât!«

Pepelúhar hitro vseje žito in, glejte, v treh dneh in treh nočéh je že bilo žito zrelo, četrti dan je pa požanje in spravi domóv. Nobeden hlapec ni imel takó lepega žita.

Pepelúharjev oče je imel tudi lep vrt. Notri so rasle sáme lepe cvetice in mehka trava. Na ta vrt pa je začela zahajati neka žival. Vsako noč je popásla cvetice, kar ne, pa pomandralla. Oče je dal vsako noč vrt obstražiti, da bi prepodili tisto škodljivo žival. Pa vse je bilo zastonj! Cvetice so bile vsako noč popásene, čeprav ni nikdo videl živali. Ko vidi Pepelúhar, da ne more živ krst ubraniti živali, da se ne bi hodila pást v cvetice, prosi očeta, naj gré on jedno noč na vrt strážit. Oče ga pa po svoji navadi ošteje in ozmerja, češ, da zaspí tam. Pepelúhar pa ne neha prositi, dokler mu ne dovoli.

Ko pride Pepelúhar v mráku na vrt, gré naravnost k plótu čakát živali. Ni še dolgo čakal, kar prilomasti konj iz gozda. Konj je imel

srebrno grivo in srebrne podkóve na nogah. Pepelúhar počéne, da bi ga ne opazil konj. Konj skoči čez plot in se hitro loti cvetic. Pepelúhar se tiho priplazi do njega, zgrabi ga za grivo in ga hoče zvezati; a konj izpregovori: »Pústi me, da se najém vsaj trave, ki rase ob poti; saj je zadajikrat. Jutri bo trava še jedenkrat takó velika, kakor je danes. Kadar me boš potreboval, spomni se me in jaz ti hočem pomagati.« Pepelúhar pustí konja, da se napáse; sam pa léže pod hruško, ker ni hotel domóv iti, bojé se, da bi mu ne očitali, da ga je bilo strah samega ponoči. Drugo jutro je bila res trava še jedenkrat tolika, kakor prejšnji večer. Oče je mislil, da živali ni bilo na vrt, ker ni Pepelúhar nikomur pravil, kar je videl in slišal.

Nekaj časa ni bilo nobene živali na vrt. Ko pa gré oče čez nekoliko pogledat na vrt, opazi, da je bila žival preteklo noč zopet tukaj. Hlapce pošilja stražit; pa vse nič ne pomaga. Ker niso mogli živali odgnati, hudoval se je nánje: »Vsi skupaj niste nič vredni, ker mi še vrta ne morete varovati. Nocoj hočem pa sam stražiti.« Vso noč je gledal kakor zajec, ali vender ni ničesar opazil; cvetice so pa bile zopet popásene. Pepelúhar zopet prosi očeta, naj pustí njega na vrt, da bo stražil. Mnogo grenkih je moral pogoltniti, predno mu dovoli. Tudi to noč mu ni bilo treba dolgo čakati požrešne živali. Iz gozda pridirja konj z zlátó grivo in z zlatími podkóvami na nogah. Komaj preskoči plot, že ga zgrabi Pepelúhar za lépo grivo. Konj se mu je hotel iztrgati, a Pepelúhar ga dobro drží. Na to izpregovori, konj: »Pústi me še nocoj napásti se tvoje sóčne trave; jutri bo še jedenkrat takó velika, kakor je nocoj. Kadar me boš potreboval, spomni se me in jaz ti hočem pomagati.«

Pepelúhar pustí konja, da se napáse; sam pa léže v travo in zaspí. Drugo jutro je oče zopet mislil, da ni bilo nobene živali na vrt, ker trava ni bila popásena.

Nekaj dnij je bilo vse lepó na vrtu. Za nekoliko je pa zopet začela zahajati na vrt neka žival. Hlapci so hodili stražit, pa le zastonj. Zopet poprosi Pepelúhar očeta, da bi on šel na vrt stražit. Oče mu napósled dovoli. Ko se zmračí, gré Pepelúhar na vrt. Nocoj pa je moral dolgo čakati. Ko zasliši žvenket konjskih kopít, skrije se za plot, da bi ga ne opazil konj. Ta konj je imel demantovo grivo in demantove podkóve na nogah. Potihoma se splazi Pepelúhar do njega in ga dobro zgrabi za mehko grivo, da mu ne more uiti. Konj bi se ga rad otresel; pa ni šlo. Na to mu reče konj: »Pústi me, naj se najém še nocoj trave; jutri bo še jedenkrat takó velika,

kakor je nocoj. Kadar me boš potreboval, spomni se me in jaz ti hočem pomagati.« Pepelúhar ga pustí, léže v travo in zaspi. Po zdaj so bile cvetice v míru in nobeden drug ni védel zakaj, kakor jedini Pepelúhar, ker ni nobednemu pravil, kar je videl in slišal.

V tisti deželi je bil kralj, ki je imel samó jedno hčer. Hči je bila lepa kakor solnce. Kralj bi ji rad dobil dobrega in skrbnega možá, sebi pa modrega in vrednega naslednika. Ali hči se ne mara poročiti. Ko jo oče le sili, naj se omoží, reče mu: »Dobro, izpolnim Vam voljo! Tistega vzamem, ki preskoči jamo sto sežnjev široko in sto sežnjev globoko. Kdor me hoče imeti, smé tudi na konji preskočiti.« Kralj je spoznal, da ne mara nobednega. Vender je dal táko jamo izkopati. Ko je bila jama izkopana, dal je kralj razglasiti: »Kdor preskoči to jamo, dobí mojo hčer za ženo.« Ko sta to zvédela Pepelúharjeva brata, prosila sta očeta, da bi smela iti gledat tudi onadva. Oče jima rad dovoli ter jima dá najlepša konja iz hleva in mnogo denarja na pot. Tudi Pepelúhar prosi očeta, da bi še njemu dovolil iti gledat, kakó bodo skakali čez jamo. Ko ga dobro ošteje in ozmerja, dovoli mu vzeti staro kljusè in mu dá tudi nekaj denarja na pot. Pepelúhar se hitro preobleče, malo pojé in séde na kljusè. Komaj je prijahal takó daleč, da ni več videl domóv, zleze mu kljusè v neko mlako pri poti. Od tu ga ni mogel nikamor več spraviti. Ko prijezdita njegova brata mimo, začneta se mu posmehovati in ga vabita, naj gre ž njima, če se je že kljusè napilo vode. Ko odjahata brata, začnè premišljati, kakó bi prišel iz mlake. Zdajci se spomni konja s srebrno grivo in srebrnimi podkóvami. Komaj se je domislil konja, stal je že ta na cesti. Na sebi je imel srebrno sédlo in srebrno obleko. Pepelúhar skoči hitro s kljuséta, preobleče se in séde na konja. Konj je šel, kakor veter; kmalu je dohitel brata. Brata se mu odkrijeta in ga spoštljivo pozdravita. Mislila sta: to mora biti kakšen general. Ko pride Pepelúhar v stolno mesto, jezdi v najimenitnejšo gostilnico. Kadar sta ga srečala brata, odkrila sta se mu in ga pozdravila, ker ga nista prepoznala v tej obleki. Pepelúhar jima je le molčé odzdravljaj, da ne bi ga spoznala po glásu; ko sta odšla, tedaj se jima je pa smijal.

(Konec prihodnjič.)

Luči.

Spisal Anton Funtek.

XI.

Ondu na prostranem polji so si stale nasproti sovražne čete; topovi so bruhalo smrt in pogubljenje, jeklo je sekalo ljute rane, kri je tekla v potokih. Zdaj je noč, zdaj je mir. Jasne zvezde gledajo na morišče, kjer se je izbojeval strašni boj; mesečina sije na blede obraze ubitih junakov, sije pa tudi na óne, ki med mrličí ječe po rešiteljih svojih. Na tisoče ranjencev so odpeljali vozovi v bližnja sela, koder dobrotne roke obezujejo bridke rane, na tisoče jih bodo odpeljali še. Tam so pripravljene za silo bólnice; karkoli vzmore ljubezen usmiljenega srca človeškega, to se podaje ondu prijatelju in sovražniku; jednako skrbno preiskujejo zdravniki vsakogar teh bledih okrvavljenih mož, katere je domovinska dolžnost pozvala na bojišče, in jednako skrbno otimajo, kar se dá oteti . . . In nežne roke ónih ženskih bitij, katera so vse svoje življenje posvetila zgolj strežbi bolnikov, nežne roke teh plemenitih bitij ondu podajajo krepil žejnim ustnam z istim nepopisnim sočutjem, kakeršno se more porajati jedino v mehkem ženskem srci; neprestrano strežejo ranjenim várovancem svojim.

Mračne luči sijejo po širnem prostoru, zamolklo ječanje se čuje tu in tam. Bodi še tolika dušna krepost, telesnih muk ne more zmagati. Kakor dete stoče tu bleđi mož, kateremu bela obéza previja glavo, stoče pač le v nemirnem spanji, ki je napósled premagalo utrujeno teló; vroče srage se mu blesté na čelu. Sočutno sloní ob njegovem ležiščí sestra usmiljenka; milo nje okó se pazno ozira po ranjenci. Vsekakor: to ni prvi, katerega vidi trpečega takó in zadnji tudi ne bode, ali srce ji ni omrzelo za trpljenje, saj je toli gorko to plemenito srce! Videla je vso grozo, katero prenaša vojna, gledala ranjence z grozovito razstreljenimi udi, da jo je obhajala slabost, ali privaditi se ni mogla takim žalostnim pogledom. Zató ne more, ako ji često silijo solze v oči, sramovati se jih ji ni smeti. Tudi hipne slabosti je ni treba biti sram, mehkočutno žensko srce ni ustvarjeno, da bi moglo utripati mirno, kadar se pojavlja telesno gorjé. Ali ne samó to: tudi brezmejne dušne bolesi je priča ta bólnica! Bridka je smrt, ko umira soprog, oče, na daljni tuji zemlji, ko mu zadnja

trenutja grení misel, da tam daleč za gorami, katerih ne prestopi več, ljubeča soproga, nedolžna deca čakajo reditelja svojega, da dan na dan prosijo Bogá zánj, samó zánj! . . . Sestra usmiljenka je videla táko smrt in z drhtečim srcem poslušala zadnje hrepeneče besede umirajočega junaka! . . . Težka je smrt, ko cvetoč mladenič v poslednjih trenutjih misli na sivolaso, onemoglo ženíco, ki trepeče za drago življenje sina svojega — tudi táko smrt je videla često . . . Gorjupa je smrt, ko mladenič v ljútih bolečinah kliče ime ljubljene mladenke, katere podobo nosi verno v srci do zadnjega diha — sestra usmiljenka je videla tudi táko smrt! . . . Kadar pa so zagrebli mrliča, tedaj so jo vodile misli v daljno zemljo, in vzbujali so se ji prizori, taki žalni prizori, kakeršnih ne gleda rado živočuteče okó; če drugega ne, vsaj molila je za pokopanega junaka, za svojce njegove . . .

Ali gledala je tudi srečne vesele prizore! V grob niso položili vseh bojníkov, kar jih je prišlo ranjenih v bólnico. Krepka moč življenja je preobladala smrt; kalno okó je oživeló, lehna rdečica se je pokazala na upalem obrazu. Kar jih je moralo umreti navzlic požrtvovalni strežbi in delovanju tihe, prave krščanske ljubezni, ti niso mogli zahvaljati in blagoslovljati neumorne skrbí plemenite strežnice svoje, ali s solznimi očmí se je poslovil od nje marsikdo, ki se je ozdravljen vrnil v domovino. Tedaj je pač skromno odvrčala zahvalo, ali srce ji je trepetalo od tihega veselja. Sladka je zavest, da je kolikor toliko s svojo skrbnostjo otela malone izgubljeno življenje; z upravičenim ponosom bi mogla stopiti pred soprogo, mater, mladenko: evo ti njega, po katerem si želela toliko, moja strežba ga je otela smrti — ali ona ne prihaja iz samote. Dovolj ji je, da je vestno zvrševala svojo dolžnost, človekoljubno nalogo svojo, in dovolj ji je, da s hvaležnim srcem odhaja óni, kateremu je stregla toliko dnij in toliko nočij. Na daljnih tleh pa jo bode blagoslovljala osrečena družina — to je nje plačilo, in gotovo: najlepše plačilo! . . .

Čast takemu delovanju, takemu duševnemu junaštvu! —

Iz življenja mlade umetnice.

Novela.

Spisala Márica.

(Konec.)

Dné 19. sušca leta 1885.

udi danes sije solnce tako ljubó, tudi danes je prostrto nad nami najčistejše nebó, v mojem srci pa je nevihta, burna nevihta. Kakó je bilo? Vprašala sem se že desetkrat in vprašujem se še vedno, kakó je bilo, dasi mi je vse jasno, četudi sem si vsakikrat natančno odgovorila.

Lahno so se zibali čolni po morji, veseli ribiči so peli svoje enolične pesmi, v tem ko se je mórje igralo v veselih valčkih. Takó vabno, takó zapeljivo je bilo mirno mórje! Šli bi bili rajši v čolnih, pa gospé Stranski morje škodi; udati smo se morali in drdrali smo z iskrimi konjiči po lepem poti proti Miramaru.

Prijetna sapica je vela in pordečila naša lica. Meni je bilo takó dobro in zajedno takó čudno pri srci, da bi bila glasno zavriskala, toda molčala sem in malone preslišala razgovor.

Sanjavo sem zrla na morje in tja daleč, daleč čeznje.

Posétili smo grad in prešli z razgovorom vso zgodovino nesrečnega ustanovitelja njegovega, takó, da je to in óna skrivnostna tihota, vladajoča v prostorih navzlic vsemu bogastvu, vplivala tožno na nas.

Popolnoma smo se razvédrili v prelepem parku med dehtečim cvetjem in razveselili v mali bližnji hiši, kjer je kipélo življenje in smo čuli otroške glasove.

Zmračilo se je. Védeli smo, da nastopi najprijetnejši večer, saj mesec se je že pokazal nad mórjem. Sklenili smo iti péš do Barkovelj.

Spredaj je šel Stranski z Ljudmilo in z mano, zadaj pa njega gospá z mojo materjo.

Mi trije smo bili vedno dober kós pred ostalima potnikoma.

Ljudmila se je trudila in jela tožiti, da preveč hitiva. Ljubeznivo jo je mati poklicala k sebi in bila sva samá.

Molčala sva dolgo in da sem si še takó glavo ubijala, da bi kà pametnega povedala, nisem se domislila ničesar.

Hvaliti noč se mi je zdelo bedasto, saj jo vidi tudi on; tožiti, da je skoraj prehladno — to čuti tudi on; govoriti o minulem popólu.

pnevi tudi ne, saj je bil navzočen on sam. Ker se nisem spomnila ničesar boljšega, molčala sem in napósled pozabila, da molčim. — Zdajci me vpraša on.

»Mislite li res, da grem rad iz Trsta v Dalmacijo?«

»I, sevéda«, dejala sem; »saj ste za to sami prosili.«

»Prosil sem sam, kakor veste, ker upam, da bode takó bolje záme . . . in za Vas, Liljana«, pristavil je nekoliko pozneje, stisnivši mi roko.

Stresla sem se, molčala in se čudila, kakó on vé, da bode bolje záme.

»Saj ste rekli, da bode, kar se tiče službovanja, bolje za Vas,« dejala sem mu, da sploh kaj govorim.

»To je prvo, kar me tira iz Trsta, a to ni vse.«

«Véste, kakó pravi pesnik:

»Ko glava že mi skoraj je sivala,
Ljubezen se je v srci mi razcevala« . .

in to tedaj, ko sem našel óno bitje, s katerim se takó dobro ujema moje srce, moje mišljenje. In verujte mi, da si ne domišljujem, ako Vam povem, Liljana, da je res bolje tudi za Vas, ako me ni tu!«

»Ne strašite se,« dejal je ljubeznivo, ko sem plaho povsila glavo; »jaz vem vse, jaz sem Vas v tem času opazoval in spoznal.«

»Hranite me v dobrem spominu! Da me pozabite, Vam ne velim, ker koga pozabiti hoteti se pravi misliti nánj, pravi nékov filozof; ali kadar kaj novega igrate, tedaj si mislite, kakó bi Vas jaz véрно poslušal!«

Naglo in težko sem dihal, takó, da je sklonivši se k meni skrbno vprašal, ali preveč hití. Odmajala sem z glavo, toda pogledala ga nisem, ker se mi je okó porosilo. Za nekaj trenutkov sladkega molka, ozrem se vánj in tedaj sem čutila za hip na svojem čelu njega vroča ustna in šepet: »Bodite srečna, Liljana!«

Ustavila sva se in čakala ostalih izprehajalcev. Pozno v noč smo se ločili, vsi s težkim, jaz z najtežjim srcem.

Dné 22. sušca leta 1885.

Ali sem čudna! No, morebiti so tudi drugi ljudje takšni, in to me tolaži. Osebo, ki mi je morda več slabega storila negoli dobrega, ali ki ji je záme prav malo mari, imam jo rada; navdušim se zánjo brez vzroka, samó zató, ker moram. In druga, ki se mi izkuša priku-piti, te ne morem videti, ne védoča zakaj. Prvi se odpuščajo še takó

veliki pregreški, drugi se pa ne izpregleda in ne prezre ni najmanjša napaka. Taka sem, ali morda — taki smo! Kaj morem jaz zato, da ne morem videti tega Seljana, dasi nimam vzroka; nasprotno, še prav trudi se postrezati nam najboljše s svojim blagom, s svojo trgovino. Smijala sem se materi, ki se je za to prav ugrela in me imenovala muhasto. Sem li jaz kriva?

Dné 28. sušca leta 1885.

Že dva dni iščo Reze povsod, ali najti je ne morejo nikjer. Predsinočnjim je bila vsa iz sebe, naglo in površno je opravljala svoje delo, na večer pa je izginila.

Revica je gotovo šla za Mihcem svojim; ne da ga okara, gotovo ne, samo da ga preskrbi za velikonočne praznike, saj je prepričana, da ji je zvest. Ugiblremo, kaj bi se ji bilo moglo pripetiti, ali ugeniti ne more nihče.

Vélika sobota leta 1885.

Vse je práznično! Zvonovi veselo pritrkujejo in njih zvonjenje se razlega takó milo po naši dolini. Vse je prerojeno, vse kakor bi od smrti vstalo!

Kje so nekdanje Vélike sobote v otroških letih? Kakó dolgo se mi je zdelo tedaj leto od Velike noči do Velike noči, cela večnost! In sedaj? Tekó mi dnevi, meseci in leta, da se jedva zavedam. Sem li srečnejša nego tedaj? Sem li bila sploh kdaj srečna v svojem življenji? Vem li, kaj je sreča? Dà, na Vélike sobote večer sem bila srečen otrok! Mati je imela ves dan polne roke dela, oče se je vrnil zgodaj domóv, tedaj smo se práznično oblekli in šli vsi trije med pritrkavanjem zvonov šentjakopske fare — po predmestji jedenkrat prázničnem — v cerkev. Tu so bila záme nebesa, tu sem s sklenjenimi rokami in strmé zrla tja v bleščeči se oltar in si želela, da bi nikdar ne prišla iz tega raja. Svetloba se mi je zdela nebeška, petje angeljsko. In bila sem srečna! Sedaj vem, da je svetloba množica — lučij, bliščeči kristal — steklo, in petje ne angeljev, ampak ljudij, ki so kakor vsi drugi! . . .

Dné 9. malega travna leta 1885.

Minili so velikonočni prazniki. V ponedeljek sem bila z materjo pri Črničevih. A jaz nisem bila nič kàj dobre volje.

Vedno in vedno mi je sililo v glavo vprašanje: kje bodeš k letu obsoré? Kdo vé, kakó bode ta mali krog tedaj razkropljen na vse strani! In ti?

Zamán sem poskušala biti vesela, da bi še drugih ne žalostila — zamán! Ne morem se kazati drugačne, nego sem v resnici.

V ponedeljek se Ana čisto nič ni dala prositi, rada je igrala, igrala poleg drugega tudi »valček«, v katerem sem se baš po tej sobi vrtela v sladki omami . . .

Dné 14. malega travna leta 1885.

Prišedši iz mesta, najdem pred vrati Rezo. V temi nisem je takoj spoznala in ustrašila sem se dolge prikazni. Jedva, da me je pustila v hišo. Na moje vprašanje, kje in kod je bila, mi še odgovorila ni, ampak silila v mé, naj pišem Mihcu in mu priložim denar, ki ga ima s sabo. Pripovedovala je naglo, da je Mihca našla, pa da jo je imenoval neumno, ker ga hódi iskat brez denarja. Ona pa da je mislila, da pojde ž njo, zató da ni vzela denarja s sabo. Rekel je, da pride že sam pónjo, naj mu prej pošlje, kar ima prihranjenega.

In silila je z denarjem v mé.

Tedaj me je pa obšla prava sveta jeza. Nekoliko iz svoje bóli in nejevolje, najbolj pa iz srda do hudobnega svetá, jela sem ji dokazovati, da je Mihcu le do nje denarja in če mu pošilja tudi vse življenje, on ne bode nikdar, nikdar prišel pónjo!

Sprva mi je sezala v besedo nasprotujé, napósled pa vzela denar, nekaj zamrmrala in šla iz hiše.

Vprašala sem se potem, sem li storila dobro ali slabo delo z odkritosrčnostjo svojo?

Dné 25. malega travna leta 1885.

Kakor sem nekaj otrok hodila sama in se ne družila z dečádjo, taka sem sedaj. Iskala sem si v Zagrebu v šoli družice, toda umela me ni nobena. Stoprav zadnje čase svojega bivanja na Hrvaškem sem se združila tesneje z déklico mojih let. Kar sem jaz dejala, bilo ji je prav, strinjala se je z mojimi mislimi in načeli. Prijetneje mi je bilo življenje, ko sem imela na strani srce, ki me je umelo, ljubilo. Kakó dolgo? Za malo časa sem spoznala, da je ona kakor vse druge sebična, da ji je nad vse svoj »jaz«, da se je celó meni pridružila iz sebičnosti dobriake se mi, dokler ji je bilo po volji in me je potrebovala. Odrekla sem se tedaj vsemu prijateljstvu; srečo in ból, žalost in veselje prenašala sem sama, vse zapirala v sé.

Danes pa mi je prišla na mēt nova, zanimiva, jako ugodna prikazen. To je déklica, nekaj starejša od mene, ali odkrita, nedolžna in neizkušena, da se zdim poleg nje deset let starejša, kar se izkušenj tiče. Ves svet ji je dober, o hudobiji njegovi ničesar ne vé; preživela

ni še nič, živí življenje jednolično brez skrbi, brez bóli, brez posebne sreče. Jako mi je dobra in jaz nji tudi, toda prijateljica mi ne more biti. Kakó bi ji jaz bila odkrita, ne da bi ji snéla mréno raz očij, ne da bi ji odkrila svet, kakor je. Imam jo pa vender prav rada in o navadnih rečeh se bode dalo ž njo bolje govoriti, negoli s katero drugo.

Dné 30. malega travna leta 1885.

Reza je odpovedala službo pri sosedovih, nas je prišla pozdravit in šla je prav vesela, kam — ne vem. Uboga duša, ki nima nikogar, da bi jo vodil in ji svetoval!

Danes je jako nevšečno vreme; kakó bode jutri prvega vélikega travna? S svojo novo znanko Rožo imava napraviti izlet.

Dné 1. vélikega travna leta 1885. zvečer.

Ha, ha, smejem se še zdaj, da se le spomnim. O ti nesrečni jarek ti! Bila sem z Rožo tu góri na prijetnem samotnem griči. Bil je krasen dan, vreden biti prvi najlepšemu mesecu. Koliko cvetic sva natrgali! A kje so? O ti, roža, ti! Kakó je naju mikala na óni stráni vodotoka, takó zapeljivo je naju vabila.

Treba je bilo preskočiti. Jaz sem skočila brez pomisleka in bila sem na nasprotni stráni, ali Roža?

»Glej«, kazala sem ji, privzdignivša si nekoliko svoje dolgo krilo; »takó narédi,« in hòp! bila sem zopet óni stráni.

»Še ne?«

»Glej, takó!« pokažem ji zopet in skačem semtertja, ali Roža stoji še vedno tam. Hoteč ji pokazati, kakó je to lahko, skakala sem še, a zdajci mi izpodrsne noga in čòf! pala sem v jarek. Za glasnim vzklikom se je vzbudil smeh in grohòt obeh.

»Gospodičina, naj Vam pomagam!« čujem za sábo glas trgovca Seljana.

Povedal je, da me je že dolgo opazoval za ónim grmovjem, ko sem skakala, in da bi me bil opomnil, da se ni bal biti presiten. Zahvalila sem se mu in rdeča do lás privila sem se k Roži ter šla naravnost proti dômu. Domá me je mati okarala, da sem kakor otroci.

Dné 8. vélikega travna leta 1885.

Seljan se mi od ónega nesrečnega dné še bolj izkuša prikupiti, materi moji je celó nekaj omenil. Da bi resno mislil? Sedaj si bodem pa imela še očitati, da sem trpela to laskanje in da sem kazala, da

mi dobro dé. Zakaj pa ne? Zakaj bi ne bila vesela, če me ima kdo rad, saj je takó sladkó, človeku biti ljubljenemu! Tudi jaz ga imam rada; to je óne mrzlóte ne čutim več do njega, a da bi ga ljubila?

Dné 12. vélikega travna leta 1885.

Danes sem dobila Seljanovo pismo. Brez mnogo okoliščin prosi moje roke. Presenetil me ni toliko list, negoli pisáva njegova. Kakó hladnó, kakó vsakdanje!

»Spoznali ste gotovo, da Vas prav rad vidim in jaz sem spoznal, da ste Vi jedina, radi katere se rad klonim zakonu. Meni je že davno treba gospodinje in« — no, takó nadaljuje list. Res, jako poetično! Kakó sem si jaz vsaj prvi list drugačen mislila!

Mati moja pa je bila náme jako huda. Žál mi je, da sem, ji pokazala list. Prosila sem ga nekoliko dnij odloga v premislek, ker nisem smela naravnost odreči. Ko sem materi dejala odločno, »da ne«, rekla mi je ta srdito:

»Sevéda, ti sanjaš o kaki leseni hiši tam v hribih na stráni kakega sanjáča, ki bi ob roko oprt, tožil o vsesvetovni bóli, pel mile pesmi, a ne prinesel ničesar; ti bi se morala pa truditi kakor zdaj, ali še bolj. Seljan je dober, zopern ti ni, ima te rad, kaj še hočeš?»

Res je, vse to res, mislila sem si, ali nekoliko drugače bi vender želela.

Čudim se pa zeló, ker je mati takó hitro pozabila, da tudi ona ni ravnala bolje, nego meni očita, toda ne rečem ji ničesar, kajti je ne maram spominjati tega.

Mogoče, da se je pozneje na skrivnem kesala, ker je takó ravnala, kakor je, in da želí meni boljše usode.

Ko pomislim na svoje tékanje od hiše do hiše; na trde glavíce in prevzetne ljudi, rekla bi najrajša »dà«!

Dné 14. vélikega travna leta 1885.

Nisem se še odločila. Prav tihotapski hodim mimo njega prodajálnice in hiše, da bi me ne ugledal. Moj Bog, kakó se bojim, ker ne vém, kaj bi storila! Roža moja mi je prigovarjala in rekla, da se bodem sicer kesala, kaj hočem?

Jutri pride k nam; o ti skrivnostna roka, ki si nekoč zapisala Belzacarju tri usodne besede na steno, zapiši meni na ta popir samó jedno: »dà ali ne!«

Dné 15. vélikega travna leta 1885.

V včerajšnjih novínah smo brali, da so našli utopljeno neko neznano žensko. Danes so šli sosedovi gledat in spoznali Rezo. Uboga Reza! Kdo vé, kakó je bilo — saj pravijo, da ima sledove mnogih udarcev.

Noč je že, njega ni bilo. Maščuje se mi in če ne pride, bodem jako huda. Danes mu rečem brez pomislika, »dà«. Razsrdila sem se na svoje učenke, zdelo se mi je, da me povsod ponižujejo, rajša nego takó težko življenje, rajša mirno na njegovi stráni. In nadaljevala bodem svoje studije še v prostih urah. Toda če se je premislil? Potem bi šele bilo po meni, ker domišljujem si že, da bi ga tudi jaz kaj rada videla.

Dné 16. vélikega travna leta 1885.

Danes je prišel. Res, jako ljubeznivo! Včeraj ni mogel, imel je opravkov čez glavo! Sklenjeno je in na jesen se poročíva. Zdaj z Bogom, knjižica, drugega dela mi bode dovolj. A tudi ni mi do pisanja, kdo vé, kaj bi napisala?

»Kar se misli, odbeží, izgubí se, pozabi; kar se pa piše, izpremeni se v orožje, ki more razdreti mir družinski,« piše neka italijanska pisateljica.

Ali nocoj še moram pisati v slovó tebi, knjižica, saj to je zadnji znameniti dogodek!

Nocoj še pišem, potem, knjižica moja, vržem te v kót, in videlo te ne bode več okó . . .

»Srčna čustva se potolažijo, pamet se zrésni, in pride dan, ko se čudimo nekdanji razburjenosti; ali óni, kateri je zvédel skrivnost po neopréznem popirji, ne pozabi je. Ne, ne pozabi je!« Takó piše tista književnica in prav pravi, slušam jo, zatorej — dôsti!

Dné 19. listopada leta 1885.

Eduvard je šél po svojih opravkih. Jaz sem slonela tu pri oknu novega svojega bivališča, dokler me ni mati vzdramila. Tedaj sem pričela uréjati po sobah in napósled svoje malenkosti. Med knjigami dobim to knjižico. Najprej sem jo mislila uničiti, vender premislila sem si hitro, mené, naj ostane, da se bodem še kdáj spomnila na minule proste dni. Nič vsega tega, kar sem pred meseci napisala, ne prekličem tudi sedaj ne. Če ji bodem še kaj zaupala, ne vé; to pa moram zabeléziti.

Dné 12. listopada sem se poročila, dné 12. listopada je umrla gospá Stranskega.

Doktor je dobil moj poročni, jaz njegov mrtvaški list. Čuden slučaj! . . .

Dné 22. prosinca leta 1886.

Joj, kakó bežé ti meseci! Prosinca že, no, pa zakaj mi ne bi hitro minévali?

Soprog moj je dober, nimam se pritoževati; vender me tu pa tam hudó vščipne, ker me ne pozná še, kakó sem občutljiva in misli, da vzprejem vse za šalo.

Danes me je po končanih hišnih opravkih našel pri klavirji, ljubem mojem klavirji, in dejal je sicer smeje, vender takó, da me je zbólo v srce:

»Moja debela suknja pogreša jednega gómba; ne bi li bilo bolje, da ga takoj prišiješ, ker drugače mi bode sitno, ko jo bodem hotel obleči.«

Vstala sem resna in molčé ter mu prinesla suknjo popravljeno, tedaj me je prosil odpuščanja, objel me in poljubil, ali to mi ni olajšalo srca.

Dné 12. svečana leta 1886.

Bila sem jako vesela in séla sem h klavirju, da dam duška svojim čustvom.

Med igranjem pride Eduvard. Že zopet mu ni bilo po volji, da me je dobil pri strunah. In to je vender jedina moja zabava!

Dné 20. vélikega travna leta 1886.

Čutim se slabo že delj časa. Moči mi pešajo in stéžka stojim na nogah, toda voljno in rada trpim, saj mi je blizu, blizu moja prihodna, neznana — sreča.

Liljana ni pisala več. Malinka mi je povedala nje nagel, žalostni konec. Vinotóka meseca je ležala Liljana več dnij in slabévala je od dné do dné.

Nekega dné je držal Eduvard v naróčaji nežno détece ter molčé zrl pred sé na posteljo — na mrtvo ženo!

Nekoliko tednov pozneje so pokopali poleg nje prvorojénca ji — Eduvarda. . . .

O gluhtonemcih.

Berilo I. Hönigmanna v seji »Slovenskega kluba« na Dunaji.

I.

tavil sem si nalogo, da seznanim poslušalce z zanimivostimi iz življenja gluhtonemcev, iz zgodovine njih vzgoje ter z njih poukom, kakšen je bil poprej in kakšen je dandanes. Našel sem, kar se tiče gluhtonemcev in njih pouka, med ljudstvom in tudi v omikanih krogih toli čudne in napačne nazore, da me veseli, ker morem danes, akoravno le v malem krogu, vsaj nekoliko pojasniti te stvari.

Vprašajmo se torej najpoprej: Katerega človeka imenujemo gluhtonemca?

Gluhtonemec je isti človek, kateri nima sluha in tudi ne govora, to je, kateri je gluhi in zajedno nem. Nemost in gluhost sta navadno združeni in gluhtonemosti vzrok niso nedostatna govorila, ampak vzrok tem je nadostatnost sluha, ker na ta način otrok ne more posnemati jezika drugih ljudi.

Človek dolgo časa ni spoznal, v kateri zvezi stojita ta nedostatka, namreč nemost in gluhost. V svetem pismu, kakor tudi v zakonih starih Rimljanov se govori le o »glušcih« ali pa o »glušcih in nemcih«, nikoli pa o »gluhtonemcih«. To je znamenje, da takrat še niso spoznali, da je v največjih slučajih nemost posledica gluhosti in da je na ta način óna v zvezi s to. In še v najnovejših časih mislijo nevedčaki, da sta gluhost in nemost posebna nedostatka, vsak neodvisen od drugega. To nam kažejo neumni poskusi s podrežanjem, takozvanim »reševanjem« jezika. In iz izkustva vem, da ljudstvo na deželi še dandanes misli, da bi gluhtonemec znal govoriti, ako bi se mu jezik rešil.

Razločujemo dve vrsti gluhtonemcev, in sicer gluhorojene in pozneje oglušele. Tisti otroci, kateri so med drugim in šestim letom oglušeli, izgubé jezik, dasiravno so že govorili, ker ti otroci si ga niso mogli upamtiti, da bi jim ostal za vse življenje. Razven teh pa nahajamo še mutce s sluhom, to so taki, kateri so ostali zaradi slabouma nemi. Redkeje nahajamo mutce, ki zaradi nedostatnih govoril ne morejo govoriti in izjeme so taki, kateri so obdarjeni z zdravimi čuti in njihovimi organi, pa so bili od mladih nog izključeni iz človeške družbe kakor n. pr. Gašper Hauser, katerega so našli leta 1828. v Nürnbergu

Zanemarjen je bil takó, da se štirinajstletni deček ni mogel po konci držati in tudi ne govoriti. Pozneje je pripovedoval, da je bil od mladih let nekje zaprt, tako da nikdar ni slišal človeka govoriti. Njegov živež sta bila kruh in voda in tuj človek ga je vzel iz ječe, nesel ga v mesto Nürnberg, pustil ga tam ter odšel. Pet let pozneje ga je umoril neznan zlobnež z nožem v necem vrtu v Ansbachu. Še danes se ne vé, kdo so bili njemu roditelji, zakaj je bil zaprt i. t. d.

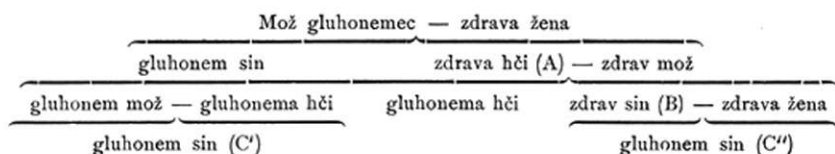
II.

Vzroki gluhosti.

Gluhost je prirojena ali pa po porodu pridobljena. Razni so vzroki, zaradi katerih se je dete gluho porodilo in oni, kateri so po porodu povzročili gluhost. Vzroki, prirojeni gluhosti, so vodenica v možganih, nepravilni razvoj slušnega živca, nedostatnost organov v notranjem delu ušesa i. t. d.

K vzrokom nepopolnega razvoja slušil in boleznij v slušalu prištevamo klimatične razmere, degeneracijo naroda, razuzdano življenje roditeljev, ubožstvo, prirojena nagnjenost k gluhosti in sorodnost po krvi med roditelji. Statistika uči, da je slučajev, v katerih se je nagnjenost k gluhosti podedovala od dedov na roditelje ali otroke, samó 6 odstotkov in da so taki slučajji, kakor naslednji, o katerem pripoveduje Dr. Moos v časopisu »Wiener Medicinische Wochenschrift«, le velike izjeme.

Moos pravi: Gluhonemec vzame zdravo ženo in dobí dvoje otrok in sicer: gluhonemega sina in popolnoma zdravo hčer (A). Ta se omoži z zdravim možem (torej oba sta zdrava in dobíta dve gluhomemi hčeri in zdravega sina (B). Ta vzame zdravo ženo, (zopet sta oba zdrava) in dobíta gluhonemega sina (C'). Roditelji in dedje tega gluhonemca so bili zdravi. Od omenjenih dveh gluhomemih hčerá pa vzame jedna gluhonemega možá in porodí gluhonemega sina (C').

V Nasavskem, v Kölnu in v Magdeburškem okraji so preiskavali, da najdejo, koliko gluhonemcev se porodí vsled direktnega podedovanja gluhosti, in našli so: Iz devetih zakonov med osebami, katere so bile gluhoneme, izšlo je štirinajst zdravih otrok. — Iz 206

zakonov med gluhoemimi in zdravimi osebami je izšlo 377 zdravih in samó 6 gluhoemih otrók, med temi troje od istih roditeljev.

Bil je že večkrat govor o tem, ali ne bi bilo dobro, da bi države prepovedale ženitev med gluhoemci. Omenjeni podatki pa in sploh vse statistične preiskave nam kažejo, da se narodi samó po 6 % vseh gluhoemcev iz taci zakonov. Ne bilo bi torej humanitarno, ako bi se tem ubožcem, katere je priroda takó že zanemarila, prepovedala tudi ženitev. Pač pa bi bila dolžnost držav, da prepovedó ženitev med sorodniki po krvi, ker preiskave so kazale, da 25 do 30 % vseh gluhoemcev izhaja iz taci ženitev. Amerikanski statistiki celó računajo po najnovejših preiskavah, da čez 33 %. — Boudin v Parizu je našel 28·35 %, Perrin v Lyonu 25 % in Chazarin je našel na gluhoemnici v Bordeauxu med 66 učenci 20 taci, katerih roditelji so bili v sorodu po krvi. — Devay pripoveduje: »Ženila sta se bratranec pa sestričina, oba zdrava, in dobila sta osmero otrók; med temi jih je bilo četvero gluhoemih in jeden slaboumen; jeden je umrl za vodenico v možganih in dvoje jih je slabo slišalo, pa izgubilo posleje posluh popolnoma.« Takó tudi Darwin pravi, da je polovica slaboumnih in blaznih po blaznicah na Angleškem iz zakonov med sorodniki. Tudi razmere na Gališkem kažejo, da so posledice zakonov med sorodniki jako žalostne. Vsakdo vé, da Židov v Galiciji ravno ne pogrešajo in da se mnogokrat ženijo med seboj v sorodu. Če zdaj primerjamo število gluhoemcev sploh na Češkem in v Galiciji, vidimo, da pri skoro istem številu stanovnikov (Češko ima 5,560.000, Galicija pa 5,958.000 stanovnikov) ima Češko 4600, Galicija pa 7000 gluhoemcev. Sploh pa statistika uči, da so med potomci izvoljenega ljudstva nahaja največ gluhoemcev.

Polovica gluhoemcev pride z zdravim sluhom na svet in ti še le pozneje oglušé. Vzroki temu so bolezni, kakor vnetje slušila, protin v ušesih, vnetje možgán, osepnice i. t. d.

III.

Nasledki gluhosti v telesnem in duševnem oziru.

Telesni nedostatki zaradi gluhosti so: tesne prsi, slabotna pluča, ker se dihalo premalo rabijo. In tudi bolezni, katere so provzročile gluhost, zapusté zmeraj nekaj neugodnega, kakor občno slabotnost, pogosto omótico, naklonjenost k sušici. V duševnem oziru nahajamo pri neizšolanem gluhoemci jako slaba svojstva; gluhoemec je kradljiv, nevoščljiv, požrešen, svojeglav, nevhvaležen, nemoraličen, brez sočutja itd.

Misliti pa ne smemo, da so mu ta svojstva prirojena ali pa še celó, da je vragométen (od vraga obseden), kakor se je mislilo v starem in srednjem veku, ampak to so nasledki, nekaj tega, ker ne sliši, nekaj pa tudi, ker ga ni nihče poučeval in ker ga zdravi ljudje zaničujejo in se mu posmehujejo; saj se še nahaja dosti roditeljev, kateri svojim gluhtonemim otrokom odtegnejo ljubezen in jih zapró kakor žival. Leta 1877. zgodilo se je, da so žandarji našli v Neulengbachu ob zahodni železnici tukaj na Nižje-Avstrijskem v kleti necega kmeta gluhtonemega dečka, kateri je bil z verigami priklenjen. — Kolikor sem sam izkusil, moram reči, da ga ni hvaležnejšega človeka, kakor je gluhtonemec, ako se mu z ljubeznijo približaš ter ž njim občuješ; tudi vsa druga slaba svojstva se izgubé pri takih, kateri so šolo obiskovali in se dobro vzgojili.

Drug nasledek gluhosti je, da se pri gluhtonemci vid silno razvije. Prav čudno je, kako lahko gluhtonemec vse zapazi, kar se okolo njega zgodi; v tem ko mora zdravega človeka šele sluh opozarjati na kako prigodbo, v tem je okó gluhtonemca že vse to zapazilo. To je pač dobro za njega! To ga usposablja, da si prisvoji veliko spretnost v čitanji raz ust, sevéda šele po mnogi in trudapolni vaji. Časih imajo gluhtonemci táko spretnost v čitanji raz ust, da sploh ne delajo vtiska, da bi bili gluhtonemi. Nekdaj so bili takšni skoro vsi izšolani učenci zavoda v Riehnu na Švicarskem. In kdor danes pride v gluhtonemnico v Frankfurtu in ne vé, da je to šola za gluhtonemce, mislil bode, da je med zdravimi učenci. Sevéda pa imajo tam za 26 učencev 6 učiteljev. — Prišel je nekdanji neki profesor fizijologije v neko gluhtonemnico na Nemškem, kjer ga je učiteljica ročnih del vzprejela in ga védla po vseh prostorih zavoda; zabaval se je ž njo, ne da bi bil opazil, da je gluhtonema. Isto takó se je pripetilo profesorju Kussmaulu v Berolinu. Bil je na njegovem oddelku bólnice mlad knjigovez, ki je bil gluhtonem. Zdravnik je občeval več tednov ž njim in ni družega opazil, negoli njegov glasni govor in strogo pismeno izreko. Šele ko mu je bolnik povedal svoj nacionale, zvedel je zdravnik, da je gluhtonem. — Pri nas na Dunaji imamo dečka v tretjem razredu, katerega roditelji so se popolnoma zapijanjčili. Brigali se niso za njega in takó je bil primoran iskati si sam svojega kruha. Kadar ga je pritiskal glad, držal se je »Naschmarkta« v četrtem okraji in tam izmuznil vse, kar mu je prišlo pod roke, takó da je bil prava nadlega tamošnjih prodajalk. Če pa ni imel česa ukrasti, lovil je muhe ter jih zóbal. Pridobil si je s tem življenjem toliko spretnost v opazovanji pred njegovi očmi izvršujočih se dogodbe in razbistrilo se je njegovo oko takó, da ga nimamo

v zgoranjih razredih tacega učenca, kateri bi takó znal čitati raz ust kakor on. In če se je kaj zgodilo ali pa če je česa kje zmanjkalo, če nobeden drug ne vé za to, on gotovo. — Gluhonemci imajo tudi, ravno zató, ker so primorani vse bolje opazovati, nego polnočutni ljudje, boljši spomin za kraje. Imamo pri nas déklico, s katero se je oče pripeljal iz Dalmacije. Domá je kozé pasla, sukala se samó v prosti prirodi ter bila takorekoč strah vse vasí. Ko pa je prišla v zavod, praskala je sicer okolo sebe, a udala se kmalu svoji usodi; četrty dan svojega bivanja v zavodu — (oče je bil že odšel) — izginila je kar namah in nihče ni védel, kam. Preiskali so vse, ali najti je ni bilo. Čez nekaj časa jo pripelje točaj iz gostilne »Englischer Hof« v VI. okraji, kjer je z očetom nočevala prvi dan, rekši, da je šla kar naravnost v sobo v drugem nadstropji ter si vzela tam iz mize zrcalo in glavnik, katere reči je bila tam pozabila. — Ako torej pomislimo, da je deklé bilo prvi dan na Dunaji in je pot od gostilne, katera ni blizu zavoda, v zavod šlo samó jedenkrat, čuditi se moramo, da je to mogoče. Ne vem, če bi mogel kaj takega storiti normalno razvit odrasel človek, kateri pride prvokrat na Dunaj.

Zdaj ko sem naštel vzroke gluhosti, nje nasledke ter omenil svojstev gluhonemcev, hočem povedati še nekoliko zgodovinskih črtic o gluhonemstvu.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

II.

Jezik v Mat. Ravnikarja „Sgodbah svetiga pisma sa mlade ljudi“.

(Dalje)

Na strani 28. piše g. Bežek: „Glagole nedovršnike tvori R. včasih kaj originalno, seveda dostikrat napačno, a baš te napake kažejo, da je R. živo čutil razliko med dovršniki, a ne znajoč prave oblike pomagal si je, kakor je vedel in znal.“ — Tu bi želeli, da bi bil g. razpravljalet obširneje izpregovoril o tvoritvi imperfektivnih glagolov sploh ter potem natančno razložil, katere izmed ondu naštetih imperfektivnih oblik da se mu

zde originalne ali celo napačne, kajti ta sodba velja naj pač o oblikah „otevati, najdovati“, toda o oblikah „vumévali, otefavati, obrazhujmo“ zdi se nam da ne more veljati. To bi želeli tem bolj, ker se kaže, da „dela slovenski glagol še vedno preglavico nekaterim slovenskim piscem, pisavcem in dopisnikom, da ne rečem celo pisateljem.“ V najnovejši dōbi so namreč začeli delati zmešnjavo v tvoritvi imperfektivnih glagolov. Tako n. pr. g. Fr. S. Lekše („Dom in Svet“ III. pag. 55. in 56.) ostro obsoja oblike „kaznovati, namestovati, opazovati, pojasnovati, zadostovati“ ter proglašja za jedino pravilne „kažnjevati, nameščevati, opaževati, pojašnjevati, zadoščevati“, češ, ker so ti glagoli pretvorjeni iz IV. v VI. vrsto. To bi bilo, ko bi bilo, in je, kjer je. A najpoprej je treba dokazati, da jih je mogoče izvesti, samo iz IV. vrste, a od nikoder drugod. Toda če bi tudi sicer glagole VI. vrste praviloma izvajali le iz IV., morali bi vendar pisati le „kaznovati, namestovati“ i. t. d. ter za te glagole ustanoviti izjemo in poiskati zanje posebno izpeljavo od drugod, če je dognano, da národ splošno tako govori in pisatelji sploh le tako pišejo, kajti živi jezik je prvi, slovníčarsko modrovanje naj pa s treznim preudarkom hodi za njim. Že 1866. leta je opomnil n. pr. Levstik v svoji slovnici (pag. 70.), da bi se glasila dosledno izvedena imperfektivna oblika „ogrniti“ pravilno „ogračati“, da je pa jedino rekovna „ogrinjati“. A nobenemu ni prišlo na misel, da bi bil zaradi tega poskusil uvesti obliko „ogračati“, kajti vse bi bilo smatralo to za slovníčarsko igráčo. *Usus tyrannus* ima v takih vprašanjih tudi odločilno besedo. Da se pa skoro jedino le „kaznovati“ govori in piše, to konstatira g. Lekše sam, a potem nadaljuje tako-le: „Levstikov *kaznjevati* je boljši od *kaznovati*, katera oblika je popolnoma pogrešna.“ — — Kako to, da bi bila tako popolnoma pogrešna? Vsaj se skoro le ta govori in piše! In če pogledamo v Miklošičev staroslovenski slovník (pag. 279.), najdemo tam poleg „kazniti, kažnja“ samo „kaznovati kaznuja“, ne najdemo pa niti Levstikovega „kaznjevati“ niti Lekšetovega „kažnjevati“. V vprašanje, katere oblike bi po teh ali ónih prehodih, po teh ali ónih glasoslovnih pravilih bile še možne, če bi imeli ohranjen ves jezikovni zaklad staroslovenske dōbe, v to vprašanje se nam ni spuščati, mi konstatiramo samo faktum, da *kažnjevati* ní z vzgledi dokazan, *kaznovati* pa že v stari slovenščini zabeležen.

Zdaj si pa še oglejmo nekoliko „nedostatna pravila naših slovník.“ Kaj nam povedo? Šumanova slovníca nam pové (pag. 191. cf. Mikl. Stamm-bildungsl. pag. 480.), da so glagoli VI. vrste po nekoliko izimenski (*denominativa*), po nekoliko izglagolski (*deverbativa*). Iz modrovanja „ker ima slovenščina glagol *kazniti* (po IV.), mora se glagol VI. vrste glasiti *kažnjevati*“, iz tega modrovanja bi pa skoraj morali sklepati, da so vsi glagoli VI. vrste deverbativni. Stvar pa ni tako, ampak prav dostikrat sta i glagol IV. i óni

VI. vrste, oba denominativni tvorbi, oba napravljena na isti imenski podstavi. Podajmo še kopico absurdnih vzgledov, kako bi se morali nekateri glagoli VI. vrste glasiti, ako bi jih izvajali po ónem originalnem načinu gospoda Lekšeta. Potem bi morali govoriti in pisati: kupljevati (kupiti), poljubljevati (poljubiti), obljubljevati (obljubiti), zaježevati (zaježiti, stauen), oplazjevati (oplaziti), prilasčevati si (prilastiti si sich anmassen), spamečevati se (spametiti se), obljujevati (obljuditi bevölkern), škojevati (škoditi), zaslejevati (zaslediti), straševati (strašiti), kratkočaševati (kratkočasiti) i. t. d. A v istini govorimo in pišemo: kupovati, poljubovati, obljubovati, zaježovati, oplazovati, prilastovati si, spametovati se, obljudovati, škodovati, zasledovati, strahovati, kratkočasovati. Da se nahajajo v VI. vrsti i deverbativne tvorbe, tega ne zanikavamo; ker pa národ govori, a za národom i pisatelji pišejo: „namestovati, opazovati, zadostovati“, tedaj moramo pač sklepati, da so te tvorbe denominativne; a tudi pravilne so. Da imamo poleg njih časih tudi deverbativne ponavljalnike po 1. razredu V. vrste, to je zopet druga stvar. Da pa ne bi kdo mislil, da tako postopa šele nova slovenščina, navedimo še nekaj vzgledov iz stare, v katerih se kaže, da so iz iste imenske podstave že v stari slovenščini vzrasli lahko glagoli i IV. i VI. vrste. V staroslovenskem slovníku je zabeležen poleg *blagosloviti* (benedicere) tudi *blagoslovovati* (pag. 27.), poleg *grěšiti* (peccare) *grěhovati* (pag. 147.), poleg *iskupiti* (redimere) *iskupovati* (pag. 262.), poleg *neroditi* (non curare) *nerodovati* (pag. 440.), poleg *groditi se* (stultum esse) *grodovati* (pag. 1164. i. t. d.), a tudi *učinovati* poleg *učinjevati* (pag. 1082.).

Sicer navaja Miklošič v svoji „Stammbildungslehre“ (pag. 481.) obliki „učinovati, iskupovati“ kot deverbativa od podstav: čini-, iscupi-; pa morda ne po pravici, utegnili bi biti denominativni tvorbi od podstav: činŭ (ordo), iscupŭ (redemptio). Ker „bodi fonetika XVI. stoletja podlaga naši pisavi“, navedimo še iz Truberja par vzgledov o denominativnih glagolih VI. vrste. V knjižici „Ta celi catchismus, eni psalmi . . . i. t. d. V Bitembergi Anno MDLXXXIII“ čitamo n. pr. v predgovoru: „kar Bug govory inu *oblubuje*“; poleg „Jesus ta je nas s' tabo smyrl“ (pag. 34.) čitamo „ . . . se s' Ludmy spet *smyruje*“ (pag. 41.), poleg „tvojo pravizo resglafsit“ (pag. 179.) čitamo „tebe Judom *resglafujo*“ (pag. 92.) in „Boga sato sahvalio, Inu drugim *resglafujo*“ (pag. 101.); „vřag zhas tvoje S. Sapuvidi *prestopujemo*“ (pag. 80.). „Kaznovati“ sicer pisatelji XVI. veka menda res nimajo, a tudi „kaznjevati“ ne, kajti pri njih je navaden le „strajfati“ ali „kafhtigati“. —

Prestopimo zdaj k perfektivnosti in imperfektivnosti. Krivo bi bilo misliti, da je vselej glagol VI. vrste imperfektivum od glagola IV. vrste, in če bi tudi zadnji bil perfektiven, kar pa dostikrat ni. Nimamo povsod tako gladke vzajemnosti, kakor n. pr. pri kupiti (kup narediti, emptionem facere

= emere) in kupovati (kup delati, pogajati se, licitari, empturare) ali pri obljubiti (obljubo storiti) in obljubovati (obljube delati).

Večkrat n. pr. glagol IV. vrste zaznamenuje dejanje, a glagol VI. vrste le neko razmerje, neki položaj, in tak imperfektivni glagol VI. vrste perfektivnosti niti zmožen ni — kajti položaj je nekaj durativnega. *Namestovati* torej ni imperfektivum od *namestiti*, a *zadostovati* ne imperfektivum od *zadostiti*. *Namestiti* = na mesto postaviti (ersetzen in locum sufficere); *namestovati* = na mestu biti (vertreten vice fungi, vicarium esse). *Zadostiti* (genughthun satisfacere), *zadostovati* (genug sein sufficere, satis esse). Primerimo še: *strašiti* (impf.) = v strah spravljati, *strahovati* = v strahu imeti; *kratkočasiti* (impf.) = kratek čas delati, *kratkočasovati* = kratek čas imeti, dobro zabavati se; *kumiti* (impf.) = za botra prositi, *kumovati* = boter biti; (po)kmetiti (verbauern) in kmetovati (Bauer sein), (na)staniti (ansiedeln) in stanovati (wohnen) i. t. d. Med naštetimi vzgledi jih je bilo nekaj tacih, v katerih sta obé obliki (i óna po IV. i óna po VI. vrsti) imperfektivni. Nahajajo se pa tudi vzgledi, v katerih sta zopet obé obliki perfektivni n. pr. obdariti in obdarovati, spametiti in spametovati, kazniti in kaznovati. Vzroka perfektivnosti pa nam niti pri „obdarovati“ in „spametovati“ ni iskati samo v predponki. Vzrok je pač v tem, da s temi oblikami izrazimo samo goli faktum, kakor i z oblikami „obdariti“ in „spametiti“, a brez ozira na trajnost. Jednako je „imenovati“ (ernennen) perfektiven glagol. In tako nam tudi „kaznovati“ velja za perfektivum, ker pri tem glagolu navadno ne mislimo na trpež dejanja, ampak naglašamo samo faktum kot faktum. Razločevati nam je dejanski in trajnostni pomen. Imamo torej tudi glagole, ki niso zmožni imperfektivnosti, ker pri dotičnih pojmi navadno mislimo le na golo dejanje, a ne na njega trajnost; ponavljanje izrazimo pa lahko tudi s perfektivnimi oblikami. „Zadostiti“ (Genüge leisten) n. pr. ni zmožen durativne imperfektivnosti.

Odgovora čaka še neko vprašanje. Kaj je s tistimi glagoli, ki so imperfektivnosti zmožni? Ali napravljajo imperfektivno obliko po VI. vrsti ali ne? Nam se dozdeva, da navadno ne po VI., ampak po V. vrsti, da je torej n. pr. od „opaziti“ (bemerken) imperfektivum „opažati“ (öfters bemerken), kateri se pa naravno večkrat zamenja z glagolom „opazovati“ (= biti na opazu, beobachten), ki je pa izimenski. Od „izraziti“ je izglagolski imperfektivum, „izražati“ (poleg izimenskega „izrazovati“); poljubiti: poljubljati; oglasiti: oglašati i. t. d.

Imamo pa glagole V. vrste prvotno imperfektivne, ki pa veljajo dandanes, ko smo že pozabili ónih perfektivnih oblik, iz katerih so izvedeni, za perfektivne. Taki so n. pr. „plačati“ (platiti), (v)prašati (prositi), srččati (srěsti). Tem glagolom morali smo, ko so začeli veljati za perfektivne, na

praviti nove imperfektivne oblike in prenesli smo te v VI. vrsto; tako imamo sedaj: plačevati, vpraševati, srečevati. Za temi smo pa potem brez prave potrebe ponaredili slične oblike: izraževati, oglaševati, povračevati itd., katere so ne le da ne neobhodno potrebne večkrat tudi malo blagoglasne in precej dolge. Sevéda katere izmed teh oblik so se že udomačile, tiste rabimo brez pomisleka. Pregovora „Kakor se posoji, tako se vrača“ ne bomo izpreminjali kategorično v „Kakor se posoja, tako se vrača“, oblike „opaževati“ pa poleg „opažati“ in „opazovati“ ni potreba. (NB. *opaževati* je tudi lahko imperfektivum od *opažiti* verschalen in *vračevati* je tudi lahko imperfektivum od *vračiti* curieren). Toda bodi dovolj!

Končno pa še nekaj. V „porabnih mislih“ („Dom in Svet“ III. pag. 55.) čitamo tudi te-le stavke: „In kar ni prišlo pri nas od neke strani — že itak ne more dobro biti. Inače ne bi se preziralo rečij dokazanih (sic!) in še vedno po starem kopitu pisalo in govorilo in učilo po slovnica, po šolah po nedokazanih izrekih nekih profesorjev.“ — In nekoliko spredaj čitamo v istem sestavku jadikovanje, „kako nedostatna so pravila po naših slovnica in kako pogrešno pisane besede se sprejemajo celó v naše besednjake;“ izmed besednjakov pa je omenjen ravno najnovejši (t. j. Janežič-Bartlov), v katerega „se je tudi vtihotapila hiba: *kaznovati*.“ — — Da se „kaznovati“ nikakor ni vtihotapil, nego da je pri vstopu prezentiral veljavno vstopnico, smo že povedali; povedati pa še moramo, da ni treba od neke strani „nekej strani“ nič zabavljati. Ta „neka stran“ je najnovejši slovník po svojih skromnih zmožnostih s poštenim trudom za tisek priredila. Če je v njem kaj nedoslednega in nedostatnega, kaj pogrešnega in popravila potrebnega (in to vemo, da je — cf. Vorwort pag. IV.), prosimo, popravljajte in popravite, dokazujte in dokažite, a prosimo: brez zbadanja! Ta „neka stran“ dokazanim resnicam nikdar ni in ne bode očij zapirala, naj pridejo te resnice od koderkoli, da so le dokazane. A še jedenkrat moramo ponoviti: nič zbadanja, nič zabavljanja! — —

L. P.

III.

Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk.

Prevel, uvod in komentar spisal **Franč Brežnik**, c. kr. profesor v Rudolfovem. Tiskala Cirilova tiskarna v Mariboru 1889, 8, 135 str. Založil pisatelj. Cena 60 kr., po pošti 65 kr.

G. prof. Brežnik ni več neznan na slovenskem slovstvenem polji. Trudi se po programih Novomeške gimnazije Slovence z življenjem in delovanjem klasičnih narodov starega veka seznaniti, in to podjetje je hvale vredno,

Tudi preteklo leto nam je prineslo zgoraj omenjeno knjigo kot sad njegovega truda. Najboljši del cele knjige, ki bode tudi širše kroge zanimal, je po našem mnenju uvod. Tukaj nam podaje g. pisatelj v kratkih, a krepkih potezah zgodovino vzgoje in zgovornosti pri Rimljanih; posebno se mu je pa posrečila slika o socialnih razmerah v Kvintilijanovi dobi. Dalje se govori v uvodu o Kvintilijanovem načrtu vzgoje in pouka; posebne važnosti je točka o Kvintilijanovih nazorih o vzgoji značaja, v katerih Kvintilijan da trdi, more govornik le poštenjak biti. O tej stvari jasno govoriti je precij težavno, in vendar je g. pisatelj svojo nalogo prav dobro rešil. Razpravlja se v uvodu tudi o smotru Kvintilijanove vzgoje in pouka in o jezikovnih zaslugah Kvintilijanovih. Prestava obsega I., II., X. knjigo in odlomek iz XI. knjige, namreč drugo poglavje o spominu. Prva tri poglavja I. knjige bodo posebno učitelje ljudskih šol zanimala, in to tem bolj, ker so načela v pedagogiki od Kvintilijana, sevda mutatis mutandis, do naših dni ta ista ostala. Druga poglavja te knjige so le za gimnazijske učitelje važnejšega pomena in nestrokovnjakom naravnost nerazumna, posebno tista, ki se bavijo z latinsko slovnico, z vrlinami in napakami izrazov, s slovniškimi pravili, s pravopisom, s čitanjem i. t. d. Širše kroge bi utegnili zanimati poglavja »o jezikoslovčevem poslu«, »o glasbi«, »o geometriji«, posebno pa 12. poglavje: »Ali je možno, da bi se v taistem času mladina v več predmetih poučevala?« Druga knjiga Kvintilijanova je za zgodovino pedagogike velike važnosti, ker sedanja vzgoja nima več smotra, govornikov vzgojevati. Vendar bode našel tudi pedagog današnjih dni marsikatero zrno, posebno če pomislimo, da hoče Kvintilijan govornika - poštenjaka vzgojiti. In saj je tudi naloga naših odgojevalcev poštenjake vzgojevati — sevda poštenjake tudi v verskem oziru, in to je ravno točka, v kateri se sedanja vzgoja najbolj razločuje od vzgoje starih narodov, kajti, »v starem veku je bil namen vzgoje in olike človeške le srečno življenje na zemlji.« Kristjanski pedagog pa ima nalogo svojega gojenca tudi za srečno večno življenje pripravljati. Pravila v nekaterih poglavjih druge knjige, kakor »o obnašanju in dolžnostih učiteljevih,« »naj-li se takoj najboljši učitelj rabi?«, »o načrtu in popravljanju pismenih nalog,« »o učenju na izust,« »o dolžnosti učencev,« imajo še sedaj občno veljavo. Deseta knjiga ima za slovstvenega zgodovinarja mnogo izvrstnega gradiva. Jednajsta knjiga (II. poglavje) obsega razpravo o spominu.

Kar se zlogu v uvodu in v prestavi tiče, bi g. pisatelja le na nekaj opozarjal, namreč da piše v predolgih stavkih in perijodah. To posebnost slovenskega jezika, namreč da ne ljubi dolgih stavkov in perijod, posebno pa ne odvisnih stavkov druge, tretje ali celo četrte stopinje, zapazil je že Slomšek. Zato dam g. pisatelju pomisliti, če je dobro, kakor se čita

str. XXVII.: »Da se pa ne vtegne misliti, da sem si sam odgovor izmislil po navadi Sokratovcev, naj le bo kdo tako trdovraten nasproti resnici, da se predrzne trditi, da ne bode hudobnejš s taisto nadarjenostjo, pridnostjo in učenostjo nič slabši govornik postal, kakor poštenjak: pa tudi temu hočem njegovo napačno mnenje dokazati,« ali str. XXX. »In kakor učitelji telovadstva razkosane moči.« Na to posebnost slovenskega jezika bi se bil moral gospod pisatelj tudi pri prestavi ozirati; moral bi marsikatero perijodo razkrojiti, kar se že tudi v dobrih nemških prestavah nahaja. Opozarjam izmed mnogih mest le na str. 11.: »In to pripravi učitelje, da črke, ko jim se zdi, da so jih dečkom po onem pravem redu, po katerem se prvič navadno pišejo, vcepili, od zadaj nazaj poučujejo in z mnogovrstno spremembo mešajo, tako dolgo, da učenci črke po podobi poznajo, ne pa samo po vrsti.« Ali str. 41.: »Tako je dognano, v katerej je bila zapisana.« Semtertja se nahaja namesto določne pridevnikove oblike nedoločna, n. pr. str. XXVI. »ta izvanreden dar.« Fraza »govor držati«, mesto »govor imeti« mi nič kaj ne ugaja. Tiskovne pomote so večinoma že popravljene. Tisek je lep in razločen. To knjigo lahko z mirno vestjo vsem strokovnjakom, pa tudi širšim krogom priporočamo.

Odgovor na J. Lendovšekove opazke

o moji izdaji Fanežičeve slovnice.

Spisal dr. Jakob Sket.

(Dalje.)

22. Neopravičena je želja Lendovškova, naj se deležniki kakor *iskaje*, *lizaje*, *iskajoč*, *lizajoč*, itd. opusté in da se v kaki opombici pristavi, »naj se ne rabite te dve obliki v pisnem jeziku.« Kdor tako uči ali kaj takega zahteva učiti, pregreši se proti našemu jeziku, kakor se ta zdaj govori in piše. Celó po krivici zahteva na dalje g. L., da se naj uči, da je oblika *kupujé* se začela splošno rabiti v novi slovenščini. Kdor tako uči, piše slovnico najbrže za vnuke naše, ne pa za učence iz sedanje dobe.

Isto krivico dela g. ocenjevatelj naši slovenščini trdeč, da je krivo pisati *kupovaje*, *zatajevaje*, itd. Najboljši izmed naših pisateljev se poslužujejo teh oblik, in reči moram, da se dandanes v dosti večjem številu piše *kupavaje* kakor *kupujé*, in to je celó naravno. Oblika *knpujé*, *gospoduje* itd. se zategadelj ne more priljubiti ter si pridobiti splošne veljave v našem jeziku, ker se prelahko s 3. jedinsko osebo: *kpuje*, *gospoduje*, zamenjava,

zlasti ako se naglasek opušča, bodisi da po pomoti izostane, bodi si da se med tiskanjem odkrhne. Poglejte na pr. v „Pobratime“ str. 47.: „Več gospodov stalo je na verandi, pričakuje (!) došlecev“. Brez dvombe bi bilo na tem mestu boljše: *pričakujoč* ali tudi: *pričakovaje* došlecev, ker oblika *pričakuje*, brez naglaske tiskana, moti čitatelja. Zatorej je primernejše, kakor stoji na str. 211.: „*zatajevaje* samega sebe“, ali v „Prihajaču“ str. 47: „*premagovaje* svoj srd.“

Takih dvoumnih mest, ki so nastala vsled deležnikove oblike: *kupuje*, naštel bi lahko več iz najnovejšega našega slovstva. Mislim tedaj, da sem prav storil pripustivši Janežičevi opombi svoje staro mesto.¹⁾

23. G. L. pogreša v § 185. d) pravila, da se mora pisati *sadoščujem*, pa ne: *sadostujem*, ter zahteva, da se ondi pridene pravilo té-le vsebine: „Pri glagolih IV. vrste, ki prehajajo v V. in VI. vrsto, pretvarja se vrstni samoglasnik *i* pred osebiloma *-am* in *-ujem* v *j* ter se topi s predstoječimi soglasniki po istem načinu kakor v trpno-preteklem deležniku.“ Nató navaja več vzgledov, med njimi *sadoščujem*, *zabljujem*, *oživljujem*, *spremljujem*, *opažujem*, ktere oblike so pa tako redke, da je gotovo nepotrebno, v šolski slovnici jih učencem vbijati v glavo. Navedeno pravilo pa tudi ne velja in ne more tedaj dobiti mesta v šolski slovnici slovenski. G. L. sam je že čutil kaj takega, ker dostavlja: „Obliki *kupujem* in *škodujem* ste ali izjemi, ali pa se morate izvajati od samostalnikov: *škoda*, *kup*.“ Miklošič II. 481 in Šuman str. 91. izvajata *kupovati* od *kupiti*, in tako je tudi *škodovati* najbrže od glagola *škoditi*. Imeli bi torej tukaj izjemi.

Toda poglejmo, kaj je s sledečimi glagoli: glasiti — glasovati, obljubiti — obljubovati — kljubovati, poljubiti — poljubovati, svariti — svarovati, zaslediti — zasledovati; okoristiti — okoristujem, žaliti — obžalujem — žalujem, obogatiti — obogatujem, opaziti — opazovati (le opazovalec, ne: opaževalec), nasiti — nasitujem (Ravnika, „Zgodbe“, I. 139), prezimiti — prezimujem (I. J. Zv. IX. 458), tržiti — trgujem, obstopiti —

¹⁾ Trdil sem na podlagi Levstikove slovnice, da so oblike: *pisaje*, *pisajoč*, *klicaje*, *klicajoč*, *iskaje*, *iskajoč*, *kupovaje* itd. krive, in kakor pravi Levstik: „aus Unkenntnis des Zeitwortes von Unwissenden in die Sprache hineingepfuscht.“ Ker g. dr. Sket ni dokazal pravilnosti omenjenih oblik, in ker je dolžnost dobre šolske slovnice učiti le to, kar je pravilno, svariti pa pred tem, kar je krivo, upravičena je moja želja gledé na omenjene oblike popolnoma. Ako se ne bodo začele v šolah učiti le pravilne oblike, rabili bodo krive še naših vnukov vnuki. Zakaj bi v stavku: „Več gospodov stalo je na verandi, pričakuje došlecev“, motila čitatelje oblika „pričakuje“, ni mi jasno; saj je vendar nobeden ne bo zmatral za 3. osebo praes. sing., že zaradi tega ne, ker stoji glavni glagol „stalo je“ v preteklem času. Ako bi se pa zategadelj morali izogibati te oblike, ker naglasek po naključju lahko izostane, opustiti bi morali tudi mnogo drugih oblik v našem jeziku: (Primeri „uči se“ 2. imperat. in „uči se“ 3. sing. praes.). —

obstopujem, pomiriti — mirujem, čuditi — občudujem, obuditi — obudujem (Ravnikar, Zg. II. 5), naslediti — nasledujem, omiliti se — omilujem, smiliti se — smiluj se („Lj. Zvon“, IX. 552), prilastiti — prilastujem (Moh. Kol. 1890, str. 118), izprositi — izprosujem (Vestnik C.-M. društva III. 26), napotiti — napotujem, osupiti — osupovati (Janežič, nem.-slov. rečnik,² str. 781), in še več drugih.

Na dalje imamo oblike jedno zraven druge, kakor: obrazovanje — izobrazujem („Lj. Zv.“ IX. 343, 367), potrebovati — upotrebljevati (ib. 365), izrazovanje (ib. 572), zraven izraževanje, uredovati — urejevati, oznanujem (tako tudi Mikl. II. 482 in Škrabec, „Cvetje“, 1888, zv. 9.) in oznanovalec („Lj. Zv.“ IX. 455) zraven oznanjujem (tudi Mikl. IV. 333); glasovati — naglaševati, ugasovati — ugaševati, svarovati — posvarjevati, nadomestujem — nadomeščujem (oboje v Letopisu 1889, Starejši teksti na str. 8, 9 (bis) in na str. 27, 30, 33 posebnega odtiska), in drugih več. Včasih se ločijo oblike po pomenu, na pr. *uredovati* (redigieren) in *urejevati* (ordnen), kakor: Stritar je šest let „Zvon“ „*uredoval*“, ¹⁾ toda: imetje se *urejuje*, listine se *urejujejo*.

Iz vsega tega je dovolj jasno, da je Lendovškovo gori navedeno pravilo ničevno in da mu ne gre mesto v šolski slovnici. Sploh pa ni naloga šolske slovnice, da bi pri vsaki besedi imela določevati, kako se naj piše. Pisatelj ne bode tedaj v slovnici, najmanj v mali šolski slovnici iskal, ali naj piše *zadostujem* ali *zadoščujem*; temveč vzel bode rečnik v roko in si v njem sveta iskal. Seveda v rečniku pa ne bode našel oblik kakor: *opaževati*, *zadoščevati*, *nadomeščevati*, temveč *opazovati*, *zadostovati*, *nadomestovati* (Jan. 303, 829; Bartel 260, 747). Tudi ne: *pojašnjen* in *pojašnjujem*, *izprašnjen* in *izprašnjujem*, temveč *pojasnjenje* (Cigale, 108, Jan. 58, Bartel 49), *pojasnjevati* (Bartel 83), *izprašnjen* in *izpraznovati* (Cig. 142, Jan. 74, Bart. 60).

Kdor tedaj ni samovoljen ali se noče vsedati na filološko stolicco, ravnal se bode po rečnikih, in pisava njegova ne bode imela posebnih, novoizmišljenih oblik. Iz ravno istega uzroka, kakor proti oblikam *začujen* in *iznenajen*, ustavljamo se tudi oblikam *zadoščujem*, *nadomeščujem*, in dobro bi bilo za našo pisavo, da se pisatelji dosledno takih novotarij izogibljejo. ²⁾

¹⁾ „Dom in Svet“ pa „*urejuje*“ dr. France Lampe.

²⁾ Zopet moram g. doktorja opozoriti na to, da je dolžnost dobre šolske slovnice, učiti to, kar je pravilno, in svariti pred tem, kar je krivo, zlasti v slučajih, v katerih se pisatelji ne ujemajo. Kdor pa se le nekoliko bavi s knjigo slovensko, pritrtil mi bo, da vlada baš gledé na pisavo glagolov VI. vrste velika zmešnjava. Kakor se je prepričal g. doktor sam, piše isti pisatelj v jednoistej razpravi: nadomestujem in nadomeščujem. (Primeri tudi „Dom in Svet“ III p. 27). Popolnoma umestno bi torej bilo v

24. V spregi brez osnovnega samoglasnika ne navajam glagolov *bom* in *grem*, temveč oba sem uvrstil v zobniški razred I. vrste (§ 162. 2. 3.), ker sta skržena iz *bodem* in *gredem*. Le v 2. razredu I. vrste gre navedenima glagoloma pravo in naravno mesto ter se ondi prav lahko razlagata, ne pa pri spregi brez osnovnega samoglasnika; saj nimata z glagoli *dam*, *vem*, *jem*, druge zveze kakor te, da se v sedanjiku tudi lahko po njih analogiji spregata. Nikakor ni misliti, da bi bil naš *bom*, *boš*, *bo*, ali *grem*, *greš*, *gre* itd. starejši od stsl. *bąda*, *gręda*, t. j. *bodem*, *gredem* (vse kar leze ino grede). Mojo uvrstitev imenuje g. L. „novotarijo“; toda to bi bila prav stara novotarija, kajti Miklošič je glagola *bom* in *grem* uvrstil v zobniški razred I. vrste, a ne v sprego brez osnovnega samoglasnika že pred 34 leti!! Prim. prvo izdajo njegove primerj. slovnice III. 1856. 1)

25. Pri § 191. zahteva g. L. naj se dostavek „večinoma“ izpusti, češ predpretekli čas se tvarja le od dovršnih glagolov. Da temu ni tako, slovnici pravilo, ki bi nam jasno povedalo, kako se nam je ravnati v tem oziru. Na dosedanje slovarje se ne moremo sklicevati, ker se nahaja v njih tudi mnogo nepravil. nega. Izvestno bi g. doktor Sket grajal pisatelja, ki bi n. pr. pisal: „aposteljna“; kajti v slovnici (p. 30.) uči: „Namesto apostelj — aposteljna govori in piši apostelj — apostlja ali apostol — apostola,“ in vendar bi se dotični pisatelj lahko skliceval na Janežičev slovar p. 3. s. v. apostelj. Zategadelj sem, ne da bi „se vsedal na filološko stolicco“, ampak le, da opozorim na potrebo takega pravila, objavil misel svojo, da nam je pri glagolih VI. vrste paziti, ali prihajajo po stopnjevanji iz IV. vrste, ali iz drugih vrst, ali pa so izimenski. Moje pravilo — posnel je je tudi g. Lekše l. c. p. 54 — odgovarja glasovnim zakonom in se zaradi tega še ne more imenovati „ničev“, ker sedanjí pisatelj v pisavi niso jedini. Da pa imamo baš gledé na te glagole toliko zmešnjavo, izvira po mojem mnenji od tod, ker se dotični glagoli VI. vrste lahko izvajajo tudi iz dotičnega imena; n. pr. glasujem — glas, nadomestujem — mesto, obljubujem — obljuba, poljubujem — poljub, zasledujem — sled, okoristujem — korist, mirujem — mir, obžalujem — žal, napolnujem — polen, obogatujem — bogat, nasitujem — sit, zadoštujem — zadosti i. t. d. Zategadelj je treba, da se natanko določí, katere glagole nam je izvajati iz imen, katere iz dotičnih glagolov IV. vrste. Sploh pa mislim, naj bi iz glagolskih glagolov VI. vrste ne rabili, ako imamo istopojmavne glagole V. vrste; torej ne nadomeščujem ali nadomestujem, ampak le nadomeščam. (Glej, kaj o tem piše denašnji list na 236.—238. strani. Ured.)

1) Gledé na šolske slovnice je ta uvrstitev nova. Janežič in tudi Šuman v šolski slovnici navajata glagola *bom* in *grem* pri spregi brez osnovnega samoglasnika ob jednem z glagoli *vem*, *dam*, *jem* in to po vsej pravici, kajti v novoslovenskem jeziku so oblike brez osnovnega samoglasnika bolj navadne nego polne. So li novoslovenske odlike *bom*, *boš*, *grem*, *greš* itd. starejše od staroslovenskih *bąda*, *gręda* t. j. *bodem* *gredem* ali mlajše, ni za novoslovensko šolsko slovnico tolike važnosti; kajti vsekako si moramo tolmačiti nastanek oblik *bom* in *grem* baš tako iz *bod-m* in *gred-m*, kakor *vem* iz *ved-m*, *dam* iz *dad-m*, *jem* iz *jed-m*. Ako bi pa zategadelj morali uvrstiti glagola *bom* in *grem* v zobniški razred I. vrste, ker se nahajajo tudi polne oblike *bodem* in *gredem*, storiti bi mogli isto tudi z glagoli *vem*, *dam* in *jem*; kajti tudi od njih so nahajajo polne oblike *aadem* *vedem*, *jedem* (Glej Janežič, Slov. slov. 3. p. 98 in 99).

razvidi vsak, kdor Janežičevi slovnici v § 392. prejšnje in v § 333. moje izdaje ne verjame, iz Metelkove slovnice, kjer beremo na str. 136: „Wo das Zeitwort zwar imperfectiv, aber nicht iterativ oder frequentativ ist, sagt man beides: sem nesel, ich habe getragen, und sem bil nesel, ich hatte getragen. So sagt man auch: sem mu bil pisal, ich hatte ihm geschrieben.“ Da pa Metelko prav uči, temu pritrjuje tudi Škrabec v Cvetju 1888, zv. 5., in po njem sem se i jaz ravnal.¹⁾

26. G. L. terja, naj se v § 192. omeni, da ima glagol *sem, biti* le jedno pogojnikovo obliko, namreč: *bil bi*. Ne vem, kaj porečejo o ti čudni terjatvi učitelji latinščine na naših slovenskih paralelkah; toda to znam, da bi se učenci lahko čudili taki opombi v slovenski slovnici; kajti g. prof. Kermavner uči v latinski slovnici (str. 94.): *fuissem* = *bil bi bil jaz*, itd., in g. ravnatelj Wiesthaler ima v latinskih vadbah I. na str. 104. in 105. več takih stavkov, na pr. „Ko bi bili vi v šoli bolj z duhom nego s telesom navzočni bili, bivala bi sedaj v vas večja modrost“. — Kaj takega učiti, bilo bi torej po vse krivo in nepremišljeno!²⁾

27. Po jako neljubi pomoti je prišel Prešérnov stavek: Šel naj vsak sám bo skoz življenja zméde*, dvakrat v knjigo mojo. V nekem starem izvodu Janežičeve slovnice iz mojih šolskih let bil je namreč pri železniku (§ 193.) zraven drugih opazek tudi ta stavek pripisan. Tako je došel po krivdi v moj rokopis, in pri korekturi sem ga tudi izpregledal. Naj blagovolijo tedaj čitatelji ta primer prečrtati v § 193. na str. 107., ker je to zgolj pomota, za kar ga smatra tudi ocenjevalec moje knjige, I. D., v listu „Dom in Svet“ II. na str. 241. — Jaz ne tajim in ne prikrivam nobene pomote, ako se je res taka vrinila v knjigo, ker vém iz lastne izkušnje, kako težko je v knjigi ničesar ne izpregledati; zato je sem hvaležen vsakemu, kdor jo popravi ali me opomni na njo. Toda g. L. je zagnal velik hrup zaradi tega, ter je celó v slovenskem dnevniku (gl. Slov. Narod, 1889,

¹⁾ Znano mi je bilo dotično pravilo v Metelkovi slovnici (p. 136). A Metelko sam trdi na navedenem mestu: „im Plusquamperfectum muss die Handlung als ganz vollbracht betrachtet werden.“ Ker si pa ne morem misliti, kako bi mogli durativni glagoli pomenjati popolnoma dovršeno dejanje, ne morem tudi odobravati, da bi se tvoril predpretekli čas od durativnih glagolov. Tudi primeri, koje navaja gosp. p. Stanislav Škrabec, niso me preverili V stavku n. pr.: „Zvonilo je res, pa jaz sem bil že molil, (t. j. dotično molitev opravil, tedaj nisem molil več), bil bi po mojem mnenji sestavljeni glagol „odmoliti“ na svojem mestu

²⁾ Šolar (l. c. p. 25.) trdi: „Nur das Verbum *biti* sein hat sowohl in Condit. Praes. als Praet. *bi bil*“. Saj se pa tudi čudno glasi n. pr. stavek: Ko bi bili srečni bili, bili bi bili veseli. (Jaz mislim, da sta Kermavner in Wiesthaler uvedla slovenski Cond. Praet. pomožnega glagola samo zategadelj, da je možno dijakom pogoditi dotično latinsko obliko. Uredn.).

štev. 103.) našemu občinstvu to javno razglasil; sevéda moj ocenjevatelj ni spoznal ali ni hotel spoznati, da tiči tukaj gola pomota, ter je izvajal iz tega stavka razne posledice, kar je bilo vse celó nepotrebno (gl. Lj. Zv. IX. 497.).¹⁾

Na dalje pravi g. L. v opombi 2. na str. 497. svoje ocene, da sam jaz besedni red v gori navedenem Prešernovem stihu „svojevoljno“ izpremenil. To zopet ni rés. G. L. naj le pogleda v „*Poezije Dóktorja Franceta Prešérna*“ (saj mu je menda znana izdaja iz l. 1847.); tam bode čital na str. 182. oni stih v istem besednem redu, kakor sem ga jaz navedel v knjigi na str. 58. in 107. Umestno je tedaj tukaj opomniti, da je treba kritiku vestnemu biti in da ne sme lahkomisljeno pisatelju „svojevoljnost“ očitovati! Dostavljam še pa, da hoče gosp. L. sam navzlic temu vendar ta stih po svoje prenarediti, ker piše, da bi njemu prijal ta besedni red: »Vsak naj šel sam bo skoz življenje zmede«. Čudna doslednost je rés to!²⁾

28. V opombi § 193. zahteva gosp. L., naj namesto mojega izraza »včasih tudi« stoji, da se pomožnik *sem*, *biti* »nikdar« ne glasi: *naj sem*, *naj je*. Tukaj se rés sklicuje na Šolarjevo razpravo iz l. 1858.; toda

¹⁾ Baš naslov: »A. Janežičeva slovnica« z ozirom na pravilo v § 258.: »ne Simon Jenkove pesni«, in stavek: »Šel naj vsak sam bo skoz življenja zmede«, ki se na vaja v § 131. d. kot primer, da je besedica naj (= naju) osebno zaime in v § 193. kot primer za železnik, zdela sta se mi primerna, da dokažem, kako površno je pisana slovnica, in kako koristno bi bilo, ko bi bil hotel dati gosp. dr. Sket rokopis pred tiskom komu v pregled, zlasti ker so se mu bili baje v to ponudili nekateri ljubljanski gospodje.

²⁾ V Sketovem »Slovenskem berilu« za peti in šesti razred p. 188. in v Jurčičevi izdaji Prešernovih pesni glasi se omenjeni verz: »Vsak sam naj šel bo skoz življenja zmede«. Ker nisem vedel, da je gosp. dr. Sket »Krst pri Savici« za berilo prepisal iz Jurčičeve izdaje, za slovnico pa omenjeni verz iz Prešernove izdaje, koje knjige takrat slučajno nisem imel pri rokah, mislil sem, da je izvirno to, kar stoji v berilu in v Jurčičevi izdaji. Pater peccavi! Na razžaljivo opazko g. doktorja: »menda mu je znana itd« pa nečem odgovarjati. Z očitanjem »samovoljnosti« ne delam gosp. doktorju tako v nebo vpijoče krivice; saj sem mu vendar pri § 102. dokazal, kako »samovoljno« se sklicuje na Levstika. — (Da je v Prešernovem verzu: »Šel naj vsak sám bo skoz življenja zmede« besedica *náj* res pronomen I. pers. dual. gen., posneti je iz naglasa *náj*; zakaj ko bi bila ta beseda členica, naglasil bi jo bil Prešeren gotovo drugače (*nāj*), kakor sploh naglašata kratki a (ā), n. pr. »*Nāj* se učenos in imé, část tvója roják! ne pozábi!« Za mojo trditve govori tudi vsebina dotičnih verzov: Bogomila namreč pravi Črtomiru, želečemu njiju združitve: »Ne združenja, ločitve zdāj so čási — Šel naj vsak sám bo skoz življenja zmede«. (cf. *náj*, *sám* in *zdāj*!) Členice *naj*, kadar ne stoji v poudarjenem zlogu, Prešeren sploh ne naglašá, n. pr. »Dolgo Smolétov spomtnj *naj* živí!« — »Hladíjo *naj* ga sápcé, *naj* rósa páda nanj« — V Jurčičevi izdavi je Levstik dotični verz samovoljno popravil: »Vsak sam naj šel bo skoz življenja zmede«, ker se izvirni verz zaradi nenaglašenege »Šel« res nekako trdo glasi. V tem »Levstikovem« verzu je pa *naj* brez dvojbe pogojnik. G. dr. Sket je zatorej nevedé dotični citat v obeh slučajih pravilno navedel. Ured.)

Janežič, ki je gotovo Šolarjev spis poznal, ima vendar v svojih izdajah (gl. § 214.) opazko: „Sem ter tja rabi Slovincem: *naj sem*, *naj je* namesto *naj bom*, *naj bo*“, in tako je tudi prav. Na Štajerskem sem čestokrat slišal tako govoriti, in tudi „Dom in Svet“ (II. 211.) potrjuje, da se v Adlešički fari in tudi še po drugih krajih tako govori.¹⁾

29. V § 208. A. a, kjer o medmetih govorim, pač ni mesta za opazko, da se *blagor* ne sme rabiti kot samostalni, kakor to g. L. želi, temveč k večjemu v § 69. b, pri samostalnikih na-or. Sicer pa nimamo nobenega uzroka, ti iz slovenskega korena vzrastli besedi vojsko napovedati, ker se je že do dobra kot samostalni udomačila. Ravnikar, Zgodbe, II. 7, 13, 15 Ad. piše: *blagrov*, *blagre*, *blagrovati*, in tudi Bartel jo ima pri besedi: Heil in Segen; zatorej se ni treba zavzeti nad knjigo z naslovom: „Osmero *blagrov*“.²⁾

Skladje.

30. V novejšem času so naši slovničarji opustili izraz „*skladje*“, ki ga ima Janežič v svoji slovnici. Namesto njega so jeli rabiti štiri poznamenanja, in sicer *besedotvoritev*, *slovotvorje*, *osnovstvo* in *debloslovje*. O zadnjem izrazu želi tudi g. L., da se uvede v slovensko slovnico. Ker je vsakemu terminu namen, da izraža kolikor možno to, kar se uči v oddelku, z dotičnim terminom označenem, tedaj moram priznati, da je Janežičev terminus še najboljši, kajti v tretjem delu slovnice se učimo, kako se besede *skladajo* iz prvotno-samostojnih delov (glej Brugmann, Grundriss II. str. 1 sl.). Ta del obsega torej *besedoskladje* ali kratko povedano: *skladje*. Za šolsko slovnico je izraz *debloslovje* (= Stammlehre) ali *osnovstvo* kriv; kajti šolske slovnice ne učijo, kako različna debila nastajajo iz korenov in priponk, temveč kako se iz znanih, v jeziku nahajajočih se besed s pripomočjo raznih obrazil ali pritikin nove besede stvarjajo ali skladajo; na pr. *vr̂t*, *vr̂ten*, *vr̂tnica*, *vr̂tnar*, *vr̂tnarski*, *vr̂tnarstvo* itd. Zatorej imenujejo Curtius-Hartel, Schultz, Schenidler, Kummer, Willomitzer itd. v svojih knjigah ta del slovnice: „Wortbildung“ ali „Wortbildungslehre“. Tem izrazom odgovarja najbolj *besedoskladje* ali kratko: *skladje*, in tudi: *besedotvoritev* al, *besedo(slovo)-tvorje*. Toda zadnjih izrazov je ravno tako nepotreba, kakor bi bilo nepotrebno: *stavkoslovje* ali *stavkotvorje* nam. Janežičeve besede: *skladnja* (Syntax).

¹⁾ Lokalizmom v slovnici ne smemo pripisovati iste vrednosti, kakor oblikam, ki so v občni rabi.

²⁾ Pri § 69. b. nisem mogel povedati želje svoje, ker se v njem beseda »blagor« ne nahaja. Jaz se ne morem nikakor sprijazniti s samostalnikom »blagor«. Komur je tako k srcu prirastel, pa še naj začne rabiti samostalnike: kakor, kakra, kamor, kamra; koder kodra i. t. d.

O načinu, kako se naj ta del slovnice razvrsti in obširno dotično gradivo uredi, o tem je raznih mislij. Meni se dozdeva baš Janežičeva razvrstitev najbolj pregledna in za učence najbolj pripravna, zato ker loči besede po pomenu, ki ga razne pritikline določujejo. Najvažnejši pripomoček pri tem pouku je gradivo, zbrano pri raznih priponkah. Vsega tega nahajamo v Janežičevi slovnici v obilju, in učitelj, poslužujoč se tega gradiva, ravna se potem lahko po metodi, katero smatra za najboljšo, bodi si da razpravlja priponke po abecednem redu ali po samo- in soglasniških skupinah, kakor je to pri Miklošiču. Konečno se vpraša le po uspehu, katerega smo pri pouku dosegli.

Da je tvarina v „besedoskladju“ v Janežičevi slovnici „dobro in pametno razvrščena“, in da velja o njem: „qui bene distinguit, bene docet“, o tem se lahko vsak kritični čitatelj in učitelj prepriča, ako se potruži ta del slovnice vestno pregledati. Ne tajim pa, da se še dá več opiliti in marsikaj prenarediti, kar hočem o priliki tudi storiti. Pretirano je pa vsekako, ako kdo zahteva, da bi naj šolska slovnica za vsako jezikovno prikazen ali za vsako pritiklino dajala dovoljnega pojasnila. To se ne more zahtevati od nauka, ki se razpravlja na 33 straneh. Le pogledjte v druge šolske slovnice, kako malo prostora zavzema v njih besedoskladje. Willomitzer, na katerega se g. L. tako rad sklicuje, odmeril mu je le 13 strani v svoji nemški slovnici. To pa je tudi dovolj gradiva za vsakega, kdor iz lastne izkušnje vé, kako malo časa preostaja za pouk v besedoskladju. Še manj časa pa je mogoče za ta pouk v slovenščini odmeriti, in zatorej ne vem, kako bi utegnil učitelj na podrobnosti ozirati se.¹⁾

31. Pri priponki *-aš* nisem po nepotrebnem izpustil Janežičeve opazke, da se *-aš* včas menja z *-až*; kajti po Miklošiču II. 342. smatram *kočijaš*

¹⁾ Nočem se prepirati o tem, kateri termin bolje odgovarja nauku v tretjem delu slovnice, mislim pa, da so imeli novejši slovnicearji izvestno svoje razloge, iz katerih so opustili Janežičev izraz »skladje«. Da bi pa bila razvrstitev tvarine v Janežičevem »besedoskladju za učence najbolj pripravna«, o tem se nisem mogel prepričati, dasi sem vestno pregledoval ta del slovnice. In nehoté priznava to tudi gosp. dr. Sket, kajti milostno dovoljuje učitelju, ravnati se po metodi, »katero smatra za najboljšo.« Meni se dozdeva razvrstitev po priponkah, pri kateri se vsaka priponka jedenkrat navede in se na primerih razloži, kako različnega pomena so besede sestavljene s to priponko, — pripravnejša za učence, nego ona po pomenu besed, ki ga razne pritikline določujejo, kajti nepraktično je, ako se mora n. pr. priponka *-ica* na osmerih straneh omenjati. Kdor bi pa hotel pri pouku tvarino po priponkah razvrstiti, moral bi ves ta nauk prenarediti in ga učencem narekovati, kar je pa na srednjih šolah prepovedano.

Tudi jaz priznavam, da se šolska slovnica ne more ozirati na podrobnosti; a vendar mislim, da ni preveč, ako zahtevam, da nas pouči, kako si naj razlagamo n. pr. besedi: desnica, levica, lisica, okolica, veselje, obilje, deklina, travnik, praznik, neurnik, glavnik, mejnik, petek, napredek, zelišče, bedača, možnja, bukev, redkev itd. —

za jedino pravilno obliko, drugih to opazko podpirajočih vzgledov pa nimamo.¹⁾

32. Uzrok, zakaj sem na str. 123. pod c) Janežičevo pravilo izpremenil, je ta, ker smatram opazko o vrinjenem *v* z znanstvenega stališča za krivo. Na kratko omenjam le to, da so prvotno besede na *-vec* in *-lec* jedna na drugo uplivala. V današnji pisavi je prodrila analogija besed na *-lec*, in naš pisni jezik je zdaj na tem stališču, da smemo o njem reči to, kar Miklošič II. 311 o hrvatsko-srbskem: „Thema ist ein Part. praet. act. II., das jedoch in der Ableitung der Bedeutung nach wie ein Adjectiv behandelt wird, daher die Idee der Vergangenheit nicht einschliesst“; tedaj *plačevalec*, *prodajalec*, *nosilec*, *morilec*, *pohajkovelec* itd. Gledé na sedanjo našo pisavo, ne na ljudsko izreko sem pisal *l* namesto *v*, hotéč, da se ta pisava utrdi, ne pa zopet opovrže. V tem se strinja z menoj večina slovenskih pisateljev in kakor vidim, tudi Bartel v svojem rečniku.²⁾

33. Priponke *-oba*, *-ost*, *-ota*, nam. prvotnih *-ba*, *-st*, *-ta*, sem zategadelj v knjigo sprejel, ker smatra zdaj naš jezikovni čut le prva obrazila kot prave priponke. Na dalje pa je odveč in sega predaleč, ako hočemo učencu na ti stopnji brez staroslovenščine *o* v *grdoba*, *krepkost*, *gorkota* posebej razlagati (gl. Brugmann, Grundriss, II. 203 sl.). Iz istega uzroka sem tudi *-stvo*, ne *-bstvo* kot priponko uvrstil.³⁾

34. Ker pišem *gniloba*, ne *gnjiloba*, vpraša gosp. L. celó po nepotrebnem, kaj je pravilneje, ter pristavlja, da piše Miklošič II. 216. *gnjiloba*. Na to mu odgovorim, da je najbrže pisava brez *j* pravilnejša, ker tudi zdaj Miklošič sam piše: *gniti*, *gnil* (gl. Etym. Wört. 1886. s. v.)! Sicer pa primerjaj točko 38.⁴⁾

35. Nisem mislil, da bode kdo v moji izdaji pogrešal imena *Minos*, kako se slovenski glasi, kajti prav redkoma se nahaja v latinskem in grškem slovstvu. G. L. ga pogreša rekoč, da sem ta primer iz Janežičeve slovnice izpustil. Škoda, da ni g. L. povedal, kako se naj to ime „sloveni“, ker zahteva, naj bi se to v opombi omenilo. V Rožekovem lat.-slovenskem slovníku (1882) ni najti slovenske oblike pri tem imenu. V Janežičevi slovnici se glasi: „*Minos* (*Minois*) = Minoj“. Toda to je krivo, kajti imenovalnik

¹⁾ Bartel (I. c. s. v. Kutscher) ima le obliko: »kočijaž«!

²⁾ Dosledno bi torej tudi morali pisati: *delalec*; in vendar uči gosp. dr. S. v. slovnici p. 123. »delavec (nam. »delalec«). (G. dr. Sket uči prav, kajti že stara slovenščina ima samostalniki *дѣлавецъ*, *operarius*; cf. Mikl. Lexicon palaeosl. s. v. Ured.)

³⁾ Zakaj bi ne smel učenec izvedeti, da so priponke: *-oba*, *-ost*, *-ota* iste, kakor *-ba*, *-st*, *-ta*, ni mi jasno; kajti nekoliko se bo v šoli vendar moralo omeniti o prvotni in drugotni rabi priponk.

⁴⁾ Ali je moje vprašanje res bilo nepotrebno, ne vem. Sicer pa glej tudi mojo opazko na točko 38.

se nikdar ne glasi *Minois*, temveč le *Minōs* (Μίνως). Ako bi že moral napraviti slovensko obliko, pisal bi jaz v im. *Mino*, v rod. *Minoja*; rajši pa bi vsekako v imenovalniku obdržal latinsko-grško obliko: *Minos*, kakor je to storil i Koseski (gl. Razna dela, str. 287). Zdi se mi pa odveč, v majhni šolski slovnici navajati slovensko obliko tako redkim imenom, kakor so *Minos* ali *Sappho*.¹⁾

36. Krivo je, kar trdi g. L., da namreč slovenimo „apelativna imena s končnico *-um*, izpreminjaje ta zlog v *-ij*“; temveč tukaj *-um* odpada in pristavlja se *j*, na pr. *Museum* = muzej, *conservatorium* = konservatorij. Novotarija pa je pisati *gimnazij*, *politehnik*, ker se splošno govori in malo da ne tudi piše: *gimnazija*, *politehnika*, in sicer zató, ker upliva tukaj pojem *šola*, kakor v obliki *Lacija* (lat. *Latium*) pojem *dežela*.²⁾

37. Pri izpreminjavi goltnikov v šumnike pred priponko *-en* (dolg — dolžen) je le treba opomniti na dotično pravilo v glasoslovju na str. 9. v §. 23. 4. Da se *dolžen* glasi tudi *dolžan*, pa mora itak učenec znati iz oblikoslovja, kjer se v § 103. ta posebnost razpravlja. Zatorej se mi ne zdi baš potrebno, kaj takega zopet tukaj ponavljati. Na dalje pa tudi ni umestno, razlagati priponko *-an*, ker še učenci nimajo pojma o stsl. i (b), kakor sem bil že to spredaj pri točki 5. omenil.³⁾

¹⁾ Nisem še sicer štel, kolikokrat se nahajata v latinskem in grškem slovstvu imeni *Minos* in *Sappho*; a toliko pa lahko trdim, da vedó o teh dveh in še o drugih enakih imenih (n. pr. *Athos*, *Keos*, *Teos*, *Leto*, *Gorgo*, *Kalypso*) že drugo- in tretje-šolci marsikaj pripovedovati, kajti-znana so jim deloma iz zgodovine, deloma iz latinskih in grških stavkov, ki se nahajajo v slovnici in v dotičnih vajah. Mislim torej, da bi ne bilo odveč, da se omenijo v slovnici, v kateri se omenja n. pr. *Adranon*, tudi *Minos*, *Sappho* ali *Leto*. — Jaz nisem pisal slovnice, in torej tudi nisem bil dolžan povedati, kakó se naj sloveni beseda *Minos*. Sicer pa mislim, da Janežič ni imel oblike *Minōis* za nominativ, ampak za genitiv in da je to obliko pristavil, da se vidi deblo: *Mino*. Tudi mi ugaja Janežičev nominativ *Minoj* bolj nego Sketov *Mino*, ker odgovarja oblikam: *Ahilej* *Achilleus*, *Achilē-i*, *Menelaj* (*Menelā-os*), *Ovidij* (*Ovidius*). Da v Rožekovem lat. slovenskem slovníku ni najti slovenske oblike pri tem imenu, temu se ni čuditi, ker navajajo pisatelji omenjenega slovníka pri lastnih imenih dosledno le tujo obliko.

²⁾ Tukaj je res ostala pomota, katero si pa popravi lahko vsak čitatelj iz navedenih primerov: *gymnasium* = gimnazij, *museum* = muzej, *polytechnicum* = politehnik. — A tudi pravilo, ki je navaja gosp. dr. S., je krivo, kajti *j* se pristavlja le, ako stoji pred končnico *-um* samoglasnik, sicer ne, n. pr.: *subjectum* = subjekt, *objectum* = objekt, *panopticum* = panoptik, *documentum* = dókument i. t. d. — Da se pa v novejšem času res splošno govori in malo da ne tudi piše *gimnazija*, bi si ne upal trditi. Obliko *gimnazij* navaja tudi g. Bartel v slovarji p. 293.

³⁾ Da se glasoslovje utrdi, treba je, da se pri vsaki priliki nanje opozori. In ne bilo bi torej neumestno, ako bi se bilo to storilo tudi pri priponki *-en*. — Ako se ne sme razlagati priponka *-an*, ker še učenci nimajo pojma o stsl. i (b)«, zakaj se pa omenja priponka ū (b) v § 210.?

38. Priponka *-njiv* se ne more zraven *-iv* posebej imenovati, ker je sploh ni; kajti *plesniv*, *prijazniv*, *ljubezniv* se izvajajo iz *plesen*, *prijazen*, *ljubezen* (Miklošič, II. 224.); *lažniv*, (*lažnjiv*) pa je iz *lažen*, stsl. *lažbъnъ*, (*lažnik*), po njih analogiji napravljen zraven prvotnega *lažnjiv*.¹⁾

Preveč pa zopet g. L. zahteva od šolske slovnice, češ v njej se naj razloži, zakaj se naj piše *ljubezniv*, ne: *ljubeznjiv*. V tem omahujejo namreč pisatelji in slovníčarji. Janežič ima v 3. izdaji svoje slovnice (1864) *ljubezniv*, v nemško-slovenskem rečniku (1867) pa *ljubeznjiv* na prvem mestu; Wolf-Cigale: *ljubeznjiv*, Škrabec v Cvetju 1887, zv. 3: *ljubeznjiv*, a v Cvetju 1889, str. 27: *ljubezniv*. Vsled tega vpraša tudi ocenjevalec moje knjige v listu „Dom in Svet“ II. str. 241., ali je oboje prav?

¹⁾ Dobro; a kako si naj to tolmači učenec iz slovnice, kjer piše gosp. dr. S. »laž — lažnjiv«?

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Pesnik Gorazd je národu svojemu za Veliko noč podaril prekrasne piruhe. Knjigarna Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani razpošilja namreč sledeče naznanilo: V naši založbi je izšla in se začne dné 3. malega travna razpošiljati knjiga:

Balade in romance

Napisal

Anton Aškerc.

Pesnik GORAZD (Anton Aškerc) je vzbudil zadnja leta s prekrasnimi svojimi pesniškimi proizvodi v Slovencih obče zanimanje. Plastično izrazovanje, lepa dikcija, blaglasni stiki, zdrav realizem in poseben epični talent dišijo vse njegove, iz narodnega življenja in slovenske zgodovine zajete pripovedne poezije, o katerih se je že večkrat izrekla želja, da bi jih pesnik v knjigo zbrane dal na svetlo. Ustrezajoči tej splošni želji, podajemo zdaj Slovencem nad deset in pol tiskovnih pól obsežajočo zbirko njegovih balad in romanc ter za jedno vabimo na prijazno naročbo. — Cena broširani knjigi 1 gld. 30 kr., v izvirne platnice elegantno vezani pa 2 gld.

Bralcem »Ljubljanskega Zvona« pač ni treba še posebej priporočati zgoraj omenjenih »Balad in romanc«; saj je dični Gorazd vsem star in drag znanec, ki je z izbornimi proizvodi svojimi krasil list naš od njega prvega početka. Za danes zabeležujemo samo, da je že tolikrat zaželjena zbirka njegovih pripovednih poezij ugledala beli dan, prihodnjič izpregovorimo kaj več o nji.

Muzejsko društvo je imelo dné 2. prosinca t. l. shod, pri katerem sta predavala gospoda prof. A. Paulin in S. Rutar. Prvi je govoril o žužkojédih rastlinah v obče in s posebnim ozirom na tiste, ki rasejo na Kranjskem. V uvodu je predaval g. profesor, kakó se sploh hranijo rastline. Nekatere je priroda s posebnimi napravami usposobila, pridobivati za hrano potrebnega dušika neposredno od mrline raznih žužkov. Takóve

rastline se delé na tri vrste. V prvo spadajo mesó prebavljajoče živali-lovce, ker iz mnogih žléz, ki se nahajajo na površji lista, ali pa v listu prekrojenem za lovno orodje, oblivajo ujete živalce s tekočino, ki jih raztvorja takó, kakor jedila želódečni sok. Druge pa omreževajo žrtve svoje s protoplasemskimi nitkami, ki štrkajo skozi zeló drobne luknjice posebnih stanic, ki se nahajajo v otlínah. Protoplasemske nitke izsesajo takó rekoč ujete živalce, posebno močélke. Pri rastlinah tretje vrste strohné ujete živalce v mnogovrstno prikrojenem lovnom orodji in plinaste trohljenje, ki se pri tem tvorijo, vzprejemajo stanice.

Gospod predavatelj je potem opisaval podrobno rastline prve vrste, takozvane meso prebavljajoče živali-lovce, oziraje se na óne, ki so zastopane v kranjski flori. Semkaj spadajo: *Pinguicula vulgaris*, (dežica) in *flavescens*, *Drosera intermedia*, *Drosera rotundifolia* (Bled), *Drosera longifolia*. Posebno natanko je govoril g. predavatelj o tem, kakó se vedejo živalski organizmi, kadar pridejo na njih liste. Opozoril je tudi na druge sém spadajoče rastline, katere se nahajajo tudi na Kranjskem n. pr. *Saxifraga petraea* in *ascendens*, *Sempervivum montanum*, *Sallum villosum* in dr. Napósled je še razlagal ustrój nekaterih drugih zeló zanimivih žukojedih rastlin, ki se prištevajo tuji flori, kakor *Dionaea muscipula*, *Aldrovandia vesiculosa*, *Drosophyllum lusitanicum*, *Nepenthes destillatoria*, *Nepenthes gracilis* in dr., med katerimi se prva in zadnja odlikujeta po tem, da je del péceljna prestrojen v vrčasto past. Gospod govornik je korenito in zanimivo predavanje svoje razjasnjeval z živopisnimi podobami, osušenimi in živečimi rastlinami, splošno pozornost pa je vzbudilo, ko je g. prof. razkazoval živočo »*Dionaea*«. Mnogobrojno zbrani poslušalci in tudi poslušalke so vzprejeli jedrnató znanstveno predajavanje z živahnimi dobroklci; mnogi so izrazili željo, da bi g. profesor objavil izborni govor svoj v kakem slovenskem listu. — Jednako jedrnató in zanimivo je predaval gospod profesor *Simon Rutar* o trgovinskih odnošajih med Kranjsko in pomorskimi mesti ob Jadranskem morji v srednjem veku. Stari in novi pisatelji priznavajo, da ima Kranjska za trgovino in promet ugodno položje. Važno staro tržišče je bilo Devin (San Giovanni di Duino) ob skrajnem severnem zalivu Jadranskega morja. Ob času po preseljevanji národov stal je tukaj samostan s slavno rómarsko cerkvijo, kamor so prihajali rómarji od vseh krajev vpisovat se v sv. Marka izvirni evangeli, ki se še dandanes hrani v Čedadu. Toda še večjo važnost je dobil kraj, ko so se izpostavile še druge svetinje. Po poročilu pisatelja iz najstarejšega veka je bilo mesto dobro utrjeno ter imelo mnogo vojakov in prebivalcev. Sedaj stojé ondú tri ali štiri uboge kočé. Važno tržišče za kranjsko deželo je bil že v srednjem veku Trst, posebno v tem času, ko se je osvobodilo mesto škotijske nadoblasti, dalje Milje (Muggia), kjer je stala krasna bazilika, ki se je prištevila najlepšim v Avstriji, potem Koper in Piran; poslednji je slovel po umetelnosti svojih prebivalcev. Dandanes so prebivalci revni in ubogi in zadovoljni so z navadnimi ribami, a nekdanj so bili imoviti, ker so zajemali bogastvo iz trgovine z ozadnjimi deželami. Omeniti je tudi Oglej, ki je pa skoro propal radi naval Hunov in Langobardov; največ je pa bilo mestu v kvaró, da se je posédalo obréžje in se kužil zrak. Na njega mesto so stopile Benetke, ki so že za Karla Debélega imele pravico, tržiťi po vsi frankovski državi. Hitro se je mesto razvilo za križárskih bojev, ko so prevažali Benečanje na svojih ladjah križárje v Palestino. Najbolj je Benetke povzdignila četrtá križárska vojna. Leta 1278. prisvojili so si Benečani dálmatinske otoke in odslej so Jadransko morje nazivali obično »Beneški zaliv.« Tuji trgovci so morali Benečanom plačevati carino in najprej jim ponujati blago, a zato je republika skrbela za varnost cést in priléžno nočišče. Ustanovili so dalje skladišča (*fondaco dei Tedeschi*), kjer so tuji trgovci shranjevali in prodajali blago. Leta 1408. poslali so celo Ljubljánčanje svojega mestnega

pisarja Nicolaja v Benetke, da bi smeli tudi kranjski trgovci tam izkladati svoje blago. Dotično izvirno pismo hrani tukajšnji muzej. Naposled je govoril g. predavatelj o prepiru med Trstom in Benetkami zaradi kupčije, kako blago so izvažali iz Kranjske in kako so v srednjem veku različni privilegiji ovirali kupčijo. Tudi to predavanje je vzprejelo poslušalstvo z živahnim priznanjem. Razprava predavateljeva bode dičila letošnje izvestje muzejskega društva.

Dne 22. svečana je predaval g. prof. *Julij Wallner* o »zadrugi ljubljanskih slikarjev in podobarjev v XVII. in XVIII. veku«. Kakor obrtniki snovali so slikarji in podobarji v Ljubljani zadrugo, koji je bil namen, umetniško obrtovanje omejiti na mal krog cehovnikov. To se razvidi iz pravil, katere je g. predavatelj našel v vicedomskem arhivu. Brez njihovega privoljenja se ni smel naseliti nobeden umetnik ne v Ljubljani, ne na deželi, in ako je cehoven mojster umrl, nadomestil ga je njegov sin ali pa tisti, ki se je oženil z vdovo. Da bi njih predpravece zadobile večjo veljavo, predložili so pravila mestnemu uradu v potrjenje. Potem je govornik navel iz davčnih in računskih knjižic mestnega arhiva slikarje in podobarje iz zadnje četrti XVII. veka, n. pr. Filipa Jakoba Jamška, Jovana Petra Gimplerja in druge. V umetniškem oziru je bil le prvi znamenit, olepšal je vodnjak pred mestno hišo, katerega so postavili meščani leta 1660.

Pri vseh svojih predpravicah vendar ni mogla uspevati zadruga. Ko so sklonca XVII. veka jeli v Ljubljani zidati novo stolno cerkev, izročila so se, ker niso bili domači umetniki sposobni, umetna dela tujcem, posebno laškim umetnikom. Njih vpliv je še le oživil umetniški čut domačih slikarjev. Izmed podobarjev in slikarjev, ki so potem v prvi polovici XVIII. veka delovali v Ljubljani, je imenovati: Jelovšek, Mencinger, Bombasio, Mislej in slavni Francesco Robba. O poslednjem je podal g. govornik mnogo zanimivih podrobnosti in popravil na podlagi arhivnih virov marsiktero krivo poročilo.

Glavnega mramrnatga darilnika v sedanji frančiškanski cerkvi ni postavil de Giorgio, ampak Francesco Robba, prvi ni bil ne umetnik, ampak mesten plemič (patricij), ki je daroval v ta namen znatno svoto. Omenjal je tudi Misleja, ki je postavil portal in orjaka semeniškega poslopja. Naposled je razkazoval g. predavatelj nekatere miniaturne slike iz cehovne matice; med njimi se Grahovarjeve najbolj odlikujejo po izpeljavi in ukusu. Predavanje so vsprejeli poslušalci z glasnim priznanjem.

A. Kaspret.

Valvasor kot zgodovinar. Dne 20. sušca t. l. je v »Muzejskem društvu« v Ljubljani predaval g. profesor *Anton Kaspret* o *Valvasorji kot zgodovinarji*. Omenivši, kakó je Kranjska zaradi turške sile v 15. in 16. stoletji zaostala v občni omiki in v znánstvenem dolovanji, da ni mogla zategadelj poroditi nobenega slavnega zgodovino pisca, prešel je gospod predavatelj na Valvasorja, podal nam v kratkih potezah zgodovino njegovega rodu, opisal nam njegove studije in potovanja po Italiji in Franciji ter nam pojasnil, kakó je prišel Valvasor do sklepa, opisati deželo Kranjsko. Potujé po tujih deželah, videl je, kakó malo znana je v tujini prelepa dežela kranjska; videl je pa tudi, da še tisti učenjaki, ki pišejo kaj o nji, večkrat poročajo napčne stvari. Izboren domoljub, ki ni znal za domovino svojo sukati samo meča, ampak tudi peró, vrhu tega posestnik mnogih graščin, namenil se je svetu opisati zgodovino in prirodne lepote vojvodine Kranjske, kar je storil v znamenitem svojem delu »Die Ehre des Herzogthums Krain«, ki je, natisnjeno v Norimbergu, prišlo na svetlo leta 1689., v štirih debelih zvezkih, na 3320 straneh, okrašeno s 533 v baker vrezanimi podobami. Gospod profesor je ocenil vire, iz katerih je zajemal Valvasor, opisal nam mnogostranske ovire in zapreke, katere so mu delali nevedni njegovi vrstniki, ter pojasnil nam ogromne težave in stroške, katere je imel Valvasor, predno je zbral gradivo za monumentalno delo svoje. V drugem

delu svojega predavanja je kritično analiziral I., VII., VIII., IX., X. in XV. knjigo Valvasorjevega dela, ki so večinoma zgodovinske vsebine, opisal nam karakteristična svojstva Valvasorja kot zgodovinarja ter nepristranski naštel vse njegove prednosti in vrline, kakor tudi vse njegove slabosti in napake. Med zadnjimi je zlasti omenjati, da je Valvasor nespreten, kedar tolmači krajevna imena, da preveč moralizira, da veruje v čarovnice, da ima zgodovinsko stvarino nepregledno zbrano, da o isti stvari poroča na več mestih, takó da je jako težko uporabljati delo njegovo brez natančnega stvarnega in osebnega registra. Odlikuje pa se delo njegovo s tem, da Valvasor poroča čisto zgodovinsko resnico, da ga ni strah grajati tudi visokih oseb, n. pr. Ferdinanda III., da nam zlasti dóbo reformacije in protireformacije opisuje na podstavi bistrih virov, kar je pohvalno priznal sam Ranke, da vse delo njegovo preveva vroča ljubezen do države in do ožje domovine Kranjske. Ravno tako lepo in pregledno, kakor temeljito sestavljeno predavanje g. profesorja so zbrani poslušalci vsprejeli z glasno pohvalo. L.

Grundzüge der theoretischen Astronomie. Pod tem naslovom izšla je sredi meseca sušca pri tukajšnjem knjigotržci Ig. v. Kleinmayr & F. Bamberg zvezdoslovna, 24 pol obsegajoča knjiga, ki jo je spisal M. Vodusek, profesor ljubljanske gimnazije. Znanstveno delo izvaja na podlagi elementarne in višje matematike zakone gibanja nebesnih teles in dokazuje, da so velike osi pakrogov (ellips), v katerih tekajo planeti in kometi, stanovitne in nepremakljive, da je takisto ekscentriceta teh ellips nespremenljiva in tedaj obstanek vsega sveta, kakor že stoji tisoč in tisoč let, tudi zanaprej zagotovljen, ako ne poseže kaka druga sila vmes.

V nekem drugem poglavju dokazuje pisatelj, da pri sedanjem merjenju srednjega časa zastajamo za 26 sekund v vsakem stoletju, s čimer se razjasnuje opazovano prehitvanje lune v njenem srednjem teku. — Tukaj se razlaga prvokrat natančen način za izračunjenje elementov zemljine ellipse; dosedanja računi, izmed katerih so Francoza Lavrieriera najbolj znani, bili so le približni. — Še mnoga druga težka raziskavanja se nahajajo v tej knjigi, katera se ne dádo na kratko razložiti; kdor hoče bolj podrobne podatke, naj se oglasi pri založniku, knjiga se mu pošlje na ogled. Jezik je lahkomumeven in vsa tvarina tako obdelana, da se je lahko loti, kdor je v matematičnih vedah le nekoliko izurjen, kajti knjiga, kateri jednaka se dozdej ne nahaja, namenjena je v prvi vrsti začetnikom astronomične znanosti; velja pa štiri goldinarje.

Plemenita ustanova. Dne 20. sušca t. l. je umrl v Ilirski Bistrici na Notranjskem ondoini deželni okrožni zdravnik g. *Frančišek Bachmann*, ki je vse svoje premoženje — okolo 20.000 gld. — volil za ustanove slovenskim dijakom iz Istre. Plemeniti mož je bil porojen leta 1831. v Richnovu na Češkem; zvršivši srednje šole v Pragi in medicinske studije na Dunaji, služil je najprej vojaški zdravnik v vojnem pomorstvu, potem pa občinski zdravnik v Kastvu v hrvaškem Prímorju, od koder se je pozneje preselil v Ilirsko Bistrico. Pokojnik je bil vesten zdravnik in plemenit rodoljub, ki je, izgubivši odraslo hčer in sina medicince, ostavil premoženje svoje dijakom — sinovom tužne Istre. Bodi mu večni mir in blag spomin!

Komarovljeva karta slavjanskih narodnostij. Pod tem naslovom je izšla početkom tega leta v St. Peterburgu etnografična karta evropskega slovanstva, katero je sestavil N. S. Zarjanko v merilu 1 : 12.000.000. (Cena 3 gld., prodaja se tudi pri Artariji na Dunaji, I. Kohlmarkt a) Sestavljatelju so služile za pomoček najnovejše statistične publikacije, n. pr. *Brachelli*, Die Staaten Europas, Vergleichende Statistik; *Juraschek*, Geographisch-statistische Tabellen; Oesterreichisches statistisches Handbuch; »Podrobnoja karta evropskoj Turcijje od ruskega glavnega štaba; »Jetnografičeskaja karta evropejskoj Rossiji od Ritticha itd.

Komarovljeva karta je vzbudila veliko pozornost med Bolgari in silno nejevoljo med Srbi, ker prišteva makedonske Slované Bolgarom. Da bi Srbe potolažil, izdal je Komarov takoj drugo izdavo svoje karte in na nji zabeležil makedonske Slované s posebno barvo, ne prištevajoč jih torej niti Bolgarom niti Srbom. Gledé prašanja o makedonskih Slovanih se je poslužil g. Zarjanko ne samo ruskih (torej Bolgarom prijaznih) virov, n. pr. *Verkoviča*, Topografičesko-jetnografičeski očerk Makedoniji, Pktptbg 1889; nego poslušal je tudi srbske glasove, n. pr. *Protića*, O Makedoniji i Makedoncah, Belgrad 1888, in *Gopčevića*, Macedonien und Altserbien, Wien 1889.

Če gre srbskim virom verovati, ne stanujejo Bolgari, temveč Srbi po vzhodni Albaniji, po stari Srbiji in po nekdanji Makedoniji. Gopčević je našel samo v *nevkrop-skem* sandžaku (ob gorenji Mesti, vzhodno od Perim-planine) blizu 58.000 Bolgarov in sicer 36.600 pravoslavnih in 21.000 mohamedanskih. Vse drugo prebivalstvo vilajetov Kosovo, Monastir in Solun, (skupaj 2.880.420 duš) da je v ogromni večini srbsko, t. j. 1.540.500 pravoslavnih in 507.820 mohamedanskih Srbov. Albancev je naštel Gopčević v omenjenih vilajetih 165.620, Cincarov (makedonskih Vlahov) 74.500, Židov 64.645 in 231.400 Turkov.

Zarjanko pa računi, da živi pod turško vlado še 1.000.000 Bolgarov. Vseh Bolgarov je naštel 3.112.000 in sicer v združeni kneževini 1.920.000, v Turčiji 1.000.000, v Rusiji (v Besarabiji, potem okolo Očakova in zapadno od Brdjanskega) 122.000, v Avstro-Ogerski in v Rumuniji v vsaki po 30.000 in napósled 10.000 v Srbiji (na desni strani bolgarske Morave). V primeri z narodopisnim zemljevidom v Matičinem »Slovanstvu« segajo Bolgari na Komarovljevi karti bolj proti jugu ob gorenji Bistrici, v solunski in sereški okolici, zlasti pa ob izlivu Marice. Celo na zahodnem konci gallipolskega polotoka stanujejo nepomešani Bolgari. Močno pa jih izpodrivajo Albanci v vijaletu Monastir med Crnim Drinom in Kopač-reko. Po Gopčeviću stanujejo tudi in tudi na zahodni strani ohridskega jezera in Drina skoro nepomešani Srbi. Najzahodnejša naselbina bolgarska (po Komarovu) je ob dolenjem teku reke *Šementi*, v okolici arnavtskega *Belgrada* (Berat) in na zahodno stran celo do morja.

Gledé narodnostne meje *slovenske* je opaziti, da Komarovljeva karta ui posebno natančna, kar se pri tako majhnem merilu tudi zahtevati ne more. Tržič (Monfalcone) in kos Furlanije je prištet Slovincem. Ime »Gradiška« je tam zapisano, kjer bi imel stati *Videm*, in Staro mesto (Cividale) je postavljeno na mesto *Tolmezza*. Na Koroškem je vsa *Kanalska dolina* kot nemška zaznamenovana, ravno tako tudi *Rožna dolina* okolo Št. Jakoba in Vrbe. Nasprotno pa so Slovenci zaznamenovani v svinjski okolici (Eberstein) daleč tja gori, skoro celo do Hüttenberga. Če se tudi drugodi nahajajo taki pogreški, potem se Komarovljeva karta pač ne more natančna imenovati.

Na spodnjem konci ima Komarovljeva karta statistične tablice, na katerih so izkazani Slovani po narodnosti in po veri. Na tretji tablici je pregled nemških naselbin po Rusiji. Vseh Nemcev živi sedaj na Ruskem 4.427.874 ali 4,03% (največ jih je v guberniji tavrski, jekatarinovslavski in besarabijski).

Vseh Slovanov je naštel Zarjanko 101.724.000 (med temi v Aziji 3.000.000 in v Ameriki 283.000) in sicer:

Rusov 72.539.000 (v Avstro-Ogerski 3.096.600 Malorusov), Poljakov 11.020.000, Srbohrvatov 6.129.000 (med temi v Avstro-Ogerski 2.960.000 in v Bosni-Hercegovini 1.197.000); Čehov 5.115.000 (med temi 250.000 v Ameriki); Bolgarov 3.112.000; Slovakov 2.224.000; Slovencev 1.190.000 (na drugem mestu pa: 1.310.000); Kašubov 150.000; gorenjih Lužičanov 96.000 in dolenjih Lužičanov 40.000. Iz tega vsak lahko sprevidi, da je število avstrijskih Slovanov zelo nizko postavljeno.

Po veri je 68,260.000 Slovanov pravoslavnih, 21,280.000 rimskokatoliških, 3,276.000 unijatov in ravno toliko razkolnikov; 1,436 000 protestantov in 900 000 mohamedancev.

S. R.

Trstenjakov spominski večer je priredilo »Pisateljsko podporno društvo« v zvezi s »Čitalnico« in »Sokolom« dne 29. suša v čitalnični dvorani. Društveni predsednik dr. Vošnjak je opomnil na stari slovanski običaj, da se umrlim nekaj časa po njih smrti priredi spominska svečanost, in mi Slovenci smo tem bolj dolžni pokojnega Trstenjaka spominjati se, ker je on že pred petdesetimi leti začel buditi narodno zavest, ob času ko je bilo po slovenskih pokrajinah še zelo malo zavednih rodoljubov. Vsi drugi njegovi soboritelji so že zdavna pomrli, samo njemu je bilo dano gledati sad njegovega rodoljubnega delovanja. Kot najboljšo sredstvo za širjenje narodne zavesti in za povzdigo omike je spoznal Trstenjak literarno delovanje in temu se je z jekleno vztrajnostjo posvetil, na tem polji je dosegel svoje največje uspehe.

Za tem je govoril dr. Majaron o duhu, kateri je Trstenjaka prešinjalo. Pokojnik je bil izvrsten mož v vsakem obziru, neupogljiv značaj, mož železne volje, skoz in skoz oduhovljen mož in duhovnik v pravem pomenu besede. Klasično izobražen, občeval je najraje z ljudmi, ki so ga umeli in mogli umeti. On ni govoril, kakor navadni ljudje, temveč vzvišano, včasih dovtipno in celo sarkastično, vselej pa klasično, Trstenjak ni več govoril, nego on je predaval. Živel je vedno le »virtuti et musis«. zato naj nam ostane vedno pred očmi kot sijajen ideal. Trstenjak je skoro jedino le s slovensko inteligenco, zlasti z mlajšo, občeval in dopisoval, ker ni bil suženj svojega stanu, ker ni iskal dogmatikov, nego resnicoljubnikov in takih, ki so po idealih hrepneli. Najbolj je čislal tiste, ki so imeli vedno pogum, resnico povedati. Do tako jeklenega značaja se je Trstenjak s tem izobrazil, da ga je vedno vodila najblažja ljubezen do naroda in do domovine. On je vedno vršil svoje patrijotične dolžnosti in tako je postal naš oboževanec. Delavni patrijotizem je vzgojeval dobrih značajev, katere nam je vedno podpirati, zatorej slava D. Trstenjaku, ki nam je dal tako dober vzgled!

G. profesor Rutar je opisoval Trstenjaka kot prvega slovenskega arheologa: ki je v letih 1854—72. napisal nič manj nego 168 člankov arheološke in mythologične vsebine. Čeravno Trstenjak ni mogel očitno dokazati, da so Slovani že v prazgodovinski dobi stanovali med Adrijo in Karpati, vendar je temeljito podrl »čeneč« keltomanov in pripravil pot treznejšemu preiskavanju. Celó Mommsen, Conze in Grimm prašali so radi Trstenjaka za njegovo mnenje. Trstenjakovo ime je že sedaj znano med vsemi Slovani, znano pa bode kmalu tudi vsem učenjakom, ko neki slovenski profesor izda rezultate Trstenjakovih raziskavanj.

Vmes je pel slavnoznani čitalniški pevski zbor več novih in jako lepih skladb s svojo občeznano točnostjo.

Zbrano občinstvo je bilo sicer zelo odlično, ali prišlo je v premajhnem številu za tako važen večer, kakešen je bil Trstenjakov.

Kedaj je umrl Trstenjak? V zadnji številki smo z drugimi slovenskimi časopisi vred poročali, da je Davorin Trstenjak umrl dne 3. svečana t. l. A ta datum ni resničen. Na dotično vprašanje g. predsednika »Matiče Slovenske« so poročili iz Starega Trga, da je slavní učenjak umrl dne 2. svečana ob 3/4 na 8. večer.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrta leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec. Uredništvo in upravnštvo v Ljubljani, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna tiskarna« v Ljubljani.